

ՊԵՏԵՍՏՈՆԻ ՕՐԸ*)

(Ի ՕՄ - Կ Ի Պ ՈՒ Ր)

ԿԱՐԱԼԷՆԿՈՒ

(Մալաուուսական հեքնաթ)

Կրակը հանգաւ, լուսնեակըն է բարձրանում
Ուրուականը ճարակում է անտառում

(Շ Է Է Է Կ Ե)

VII

Առաւօտեան վաղ, դեռ շաղն արօտի վրալ չի ցամաքել,
բայց ջաղացսյանն արդէն հաղուած, ճանապարհով դէպի գիւղ
է գնում: Հասնում է դեղ, իսկ անտեղ արդէն մար-
դիկ իրար են խառնուած, կարծես մըջին լինեն.— «էջ, նոր
բան դիտէ՛ք: Օղեվաճառի տեղաք քաղաքից նրա ոտնաման-
ներն են բերել միայն»:

Այդ առաւօտեան պէտք է նովո-կամենկալում լինէիք,
որ լսէիք թէ ինչ էին խօսում, դատում. քիչ մարդու էլ մեղք
չառան:

Եանկէլի ալրին, սմուսնու փոխարէն նրա ոտնաման-
ները ստանալով, բոլորովին շփոթուել, ոչ արածը գիտէր, ոչ
չարածը: Մանաւանդ որ Եանկէլը խելք էր բանեցրել ու բո-
լոր փողն ու քսակով պարտատոմսերը հետը քաղաք էր տա-
րել, նա ինչ կ'կարծէր թէ ալդքան բազմութեան մէջ Չանչողն
իրեն է ջոկելու:

*) «Լուսնայ» 1902 № 2.

—Միշտ արդպէս է մարդս,— մտքով անդամ չի անցկացնում, թէ փորձանքը, ալ արդ Չանչողի պէս, զլխի վերեւը պտուղտ պտուղտ է անում,— դատողութիւնն էին անում ամբոխի մէջի մարդիկ օգետնից հեռանալիս. իսկ արդեօղ ջահել ջհուդ կիրնն ու երեսներքը գետնին փռուած մաղերն էին փետրտում. Բայց մի և նոյն ժամանակ ամեն մէկն էլ մտածում էր.— «երևի իմ պարտատոմսս էլ անհետ կորած կլինի»:

Էհ, ուղիղն սասած, ամբոխի մէջ շատ քիչ մարդ գըտնուեցաւ, որ խիղճը միտքը բերէր— մեղք չէնք գործիլ, թէ որ ջհուդի կնոջը շահը չտանք էլ, գոնէ զլուխը տանք... Բայց որ ճշմարիտն ասելու լինինք, ոչ ոք ոչ մի քուռ կոպէկ չտուեց նրան...:

Չտուեց և ջաղացականը. էհ, ասենք ջաղացականը իրեն հաշիւ չէր գցում:

Նանկէլի ալրին աղաչում էր, պաղատում, ոտներն ընկնում, մինչև անգամ երեսներանց ստիպեց ժողովրդի ոտքերն ընկնել, որ բարի գեղացիք գոնէ մանէթին տասը շահի տան, գոնէ քսան գրոշ տան, որպէս զի որբերը սովից չկոտորուին, մի կերպ քաղաք կարողանան գնալ. Շատ զթասիրտ մարդիկ մեղքեցան արն աստիճան, որ արցունքը բերանի վրայով ցած էր զլորուում, ոմանք էլ թեով բոթում էին կողքինին:

—Աստուածդ միտքդ բեր, դրացիւ. կարծեմ դուք մի բան պարտք էիք ջհուդին. Լաւ կանխիք տալիք...: Ես իմ Աստուած, պէտք է ինչքան էլ լինի տաք:

Բայց հարեանը միայն զլսարկի տակից զլուխն էր քորում:

—Ես ինչու պիտի տամ, քանի որ ինքս իմ ձեռքովս իրեն ջհուդին բոլոր պարտքս մինչև վերջին կոպէկը տուել եմ քաղաք գնալուց առաջ. ի՞նչ է, մէկ Բլ տամ. Ա՛լ, դուք, հարեան, ձեր բանն ուրիշ է...

—Ինչո՞ւ իմ բանս ուրիշ կլինի, քանի որ ես էլ ուղիղ այնպէս եմ արել, ինչպէս դուք. Նանկէլը քաղաք գնալուց առաջ եկաւ մօտս ու սկսաւ խնդրել—տուր, տուր—ես էլ հանեցի ու տուի:

Ջաղացականը լսում էր այս ամենը և սիրտը կսկծում— «այ քեզ մարդիկ. Մարդ եմ ասում հա՛ւ. Ո՛ր ասես Աստուծոց վրա չունին. Նրեի հէնց ինձ էլ,—մէկ ձեռքներն ընկնեմ,—մի և նոյնն են անելու...: Է՛, պարոն գեղացիներ, ձեզ հետ

գործ բռնողը աչքը չորս պէտք է բանալ, - թէ չէ՝ բանը բուրդ է. քիմար է աչն մարդը, որ մատը ձեր բերանը կդնէ...
Չէ, ինձանից ալի բանը չէք տեսնիլ—խեղձ հացի հետ հո չեմ կերել: Քանց թողնեմ որ զնաք ինձ օլինի բերէք, հազիր ես ձեզ օլինի բերեմ...:

Մենակ պառաւ Պրիսիան էր, որ ջնուդին բերեց տուաւ մի քսան հատ ձու և միկ էլ նոր գործած կտաւի կէսը, և ալի տուաւ չգլտեմ քանի կոպէկի տեղ, որ պարտք էր մնացել ջնուդին:

—Վեր առ, խեղճ, ներող եղիր մի քանի կոպէկ էլ մնաց, աչն էլ որ Աստուած տալ, կվճարեմ: Վերջին ունեցածս էր, բերի:

—Ա՛յ քեզ խորամանկ պառաւ,—չարացաւ դարձեալ ջնուդացւանը:—Երէկ ինձ ոչինչ չտուեց, բաց ջնուդ կնկալ համար հո դտաւ: Զօյ մարդիկ են հա: Հիմի ծերերի մէջ էլ հատարմութիւն չէ մնացել: Քրիստոնեայ մարդու չտուաւ, հանեց անիծուած ջնուդին տուաւ: Սպասիր, պառաւ, ես քեզ վերջը ցոյց կտամ...:

Նանկէլի կինը ժողովեց իւր որբերին, կիսագնի ծախեց իւր ունիւմ չուշիմն ու մնացած օղին,—խսկ մնացածն էլ շատ բան չէր—Նանկէլն ուղղում էր քաղաքից մի տակաւ օղի բերել, մէկ էլ ասում էին որպէս թէ մի երկու վեղրօ էլ խալրկօն էր տակովն արեւ, —ու ոտով հեռացաւ զնաց Նոփօ-Վամեհլայից: Որբերը նրա կտակից...: Երկսին գրկած էր տանում, երբորդը մօր փռչից բռնած քաշէ քաշ գնում էր ետևից, իսկ երկու մեծերն էլ իյար առաջկտրուկ անելով վաղում էին առջևից...:

Նւ գեղացիք դարձեալ վղները քորեցին: Ով որ խիղճ ունէր, ինքն իրեն մտածում էր, «Ո՞նէ ջնուդի փողի տեղաք խեղճերին կառքով դրկած լինէինք, դոնէ փոքր ինչ խղճերս մաքուր կլինէր: Բաց արի տես որ ամեն մէկն էլ վախենում էր» —մի գուպէ ուրիշները զլխի ընկնեն, թէ երևի ջնուդի հետ դեռ իւր հաշիւը մաքրած չէ: Իսկ ջաղացւանը դարձեալ մտածում էր. «Ի՞նչ մարդիկ են: Թէ որ մի օր խոփս քարին առնի կամ ընկնեմ, անշուշտ ինձ էլ ուրախ պիտի լինին այսպէս ճանաղարհ ձգելու»:

Ահա ալսպէս խեղճ ալրին իւր զաւակներով մի կերպ իրեն քաղաք ձգեց, և միայն Աստծուն է լսլտնի, թէ ինչ եղաւ աշնունհետև: Գուցէ մի տեղ իւր զաւակներով մի գործի

կպաւ, դուցէ և բոլորն էլ քաղցից կոտորուիցան: Ամեն բան կարող է լինել: Բայց, ասենք, ջհուդներն իւրայիններին երեսի վրայ չեն թողնում: Լաւ թէ վատ, մի կերպ հնար կտան սպրեւում:

Սրանից լետով ժողովուրդն սկսաւ դատել, թէ ո՞վ պէտք է յստուհտե Նովո-Վամենկայում օղետուն պահի: Բանն այն է, որ թէպէտ Եանկէլը վեցրեւ էր, թէպէտ նրա արին ու որբերը աչքի առաջից հեռացել, գնացել էին, բայց օղետունը դարձեալ կանդնած էր բլրակի գլխին, իսկ դրանն էլ սպիտակ ներկով նկարած մնում էր օղիի շափն ու ամանը. մի խօսքով ամեն բան իւր առաջնաւ տեղն էր մնացել: Մինչև անգամ Խարկով բլրակի վրայ չստած իւր չիբուխն էր քաշում սպասելով, թէ ո՞վ էր լինելու իւր նոր աղան:

Ուղիղ է, մի երեկոյ, երբ ժողովուրդը դատարկ օղետան դրանը հաւաքուած դատողութիւն էր տալիս, թէ ո՞վ պէտք է իրենց օղետունն ու պանդոկը պահէ,—տէրտէրը մօտեցաւ նրանց և, ամենքին խոնարհ գլուխ տալով, (ժողովուրդը ասածդ—մեծ բան է, մեղք չէ եթէ մինչև իսկ տէրտէրը ժողովրդի առաջ խոնարհութիւն ցոյց տայ), սկսաւ համոզել, թէ լաւ կլինէր համախօսական կազմէին ու օղետունը լաւտեանս լաւտեանից փակելին: Տէրտէրն ինքը իւր ձեռքով թուղթը կը գրէր ու առաջնորդին էլ կ'ըսէր, Նա աղ խիստ լաւ, խիստ հաճելի և հասարակութեան էլ խիստ ձեռնառու բան կլինէր:

Ծեր մարդիկ, նրանց հետ էլ կանաչք սկսան ասել, թէ տէրտէրի ասածը շատ ուղիղ է, բայց ալդ բանը ջաղացողնին շատ ծուռ, մինչև անգամ վիրաւորական երևաց:

«Այս էլ քեզ տէրտէրս,—մտածեց նա,—այս էլ քեզ բարեկամս: Բայց չէ, պատուելի հայր, սպասիր, զեռ կտեսնենք...»:

—Խօսք չկալ, շատ լաւ էք ասում,—կեղծաւորութեամբ ասաց նա,—ալդ թուղթը շատ ձեռնառու բան է... միայն չգիտեմ ձեզ թէ հասարակութեան: Դուք ինքներդ — սրտեւորդ չցաւի—օղին միշտ քաղաքիցն էք բերիւ տալիս: Ի հարկէ ձեզ օղետուն էլ հարկաւոր չէ: Այս էլ ձեզ համար ձեռնառու է, որ առաջնորդը կկարդալ թուղթն ու ձեզ կողմի:

Ամբողջ ժողովուրդը սկսաւ հաւանութիւն տալ, աղմուկ հանել, աչնպէս որ տէրտէրս բարկութիւնից թքեց, լարդէ զլխարկը գլխին քաշեց ու օղետանից հեռանալով գնաց իւր

ճամբան, հէնց իմանաս դրա համար եկած չլինէր, հապա երեկոյեան զբօսանքի դուրս եկած լինէր:

Է՛հ, ինչ երկար բարակ գլուխ ցաւացնեմ, Կարծեմ ինքներդ էլ հասկացաք, որ ջաղացական ինքն էր ուզում ջուղի տեղ-օղետուն պահել: Իսկ մի անգամ որ այդ միտքն ունէր, ինչպէս հարկն է մի լաւ խօսեց հասարակութեան հետ, ում որ պէտքն էր օղիով լարդեց, զեմասովալին զատարանում իւրաւանիկին բանը լաւ հասկացրեց, զաւառական զատարանում - զրազրի, լիտոյ զանձանգահի հետ տեսնեցաւ, և վերջապէս նաեւ շինական ոտիկիանապետին ու խմբէքներին վերատեսչին շահեց:

Այս ամենից լիտոյ ջաղացականը գիւղ զառնալով, զնաց-օղեաւուն. իսկ այնանգ խարկօն բլրակի վրայ նստած իւր չիբուխն էր քաշում: Ջաղացականը հէնց գլխով որ չարեց, խարկօն—թէպէտ և հպարտ մարդ էր—իսկոյն վեր թռաւ տեղից ու ջաղացականի մօտ վազեց:

—Շէ՛ր, ինչ կանես,—հարցրեց ջաղացականը:

—Սա ինչ պիտի ասեմ: Գուցէ զուք քան ունիք ասելու:

—Հէնց բանն էլ այդ է, որ ունիմ է:

Է՛լ ջաղացականին յեղուակովն չէր անում, հապա գլխաւորը երկու ձեռքի մէջ բռնած արորում էր և, օրիւնգի տասածները լսելուց լիտոյ, խելօք-խելօք պատասխանեց.

—Մառադ եմ. պատրաստ եմ աշխատելու՝ ձեր լարդութեան համար...

Սա ջաղացականը սկսաւ Նովո-Կամենկայում Լանկէլից էլ լաւ միջլտանութիւն անել, և իւր մանէթները ու բիշներին մօտ արածելու զրկել, և հէնց որ ժամանակը կգար—իսկոյն նրանց իրենց պտուղներով կիտաւքէր իւր զանձարանը: Սա ալ ևս Նովո-Կամենկայում նրան ոչ ոք խանդարող չկար:

Բայց որ մարդիկ նրա երեսից շատ անգամ զառն արտասուք են թափել,—էհ, այդ էլ սուտ չէ, իսկ ուղիղ բանը թագցնել կարելի չէ: Ուղիղ որ շատ են լաց-եղել—գուցէ ոչ պակաս, քան Նանկէլի երեսից են լացել, գուցէ և նրանցից աւելի,—հաստատ չեմ կարող ասել: Ո՛վ է մարդկալին վիշտը չափել, ո՛վ է մարդկանց արցունքի հաշիւը պահել...

Է՛, ոչ չափողը կալ, ոչ էլ հաշուողը. ասած է,—շունը չնից, երկուսը մէկ անից. չգիտեմ ո՛վ ինչպէս, բայց ես կարծում եմ, որ այդ ուղիղ է...

VIII

Ճիշտն ասած, ամենևին չէի ուզել բարեկամիս համար ախպիսի բաներ պատմել, բայց ինչ արած՝ մի տնգամ որ սկսել եմ, պէտք է վերջացնեմ. տաղը որ ասես, պէտք է բառերն էլ ասել... Մանաւանդ որ, երբ ինքը ջաղացականը ոչինչ չի թաքցնում, Ոս ինչ ունիմ թաղցնելու...

Բանն ալն է, որ ծերունի Սանկէլին լոկ մարդկանց փողն էր հարկաւոր. Հէնց որ ականջովն ընկնէր, թէ մէկի ջերում մի-երկու ուրախ կալ, իսկոյն սիրտը որդ կընկնէր, կկրծէր, ու իսկոյն կսկսէր մի ախպիսի բան մտածել, որ ալդ ուրախ իւր ջերը մտնի. Որ լաջողուէր—նրա ու Սուրալի ուրախութեան էլ չափ չկար:

Իսկ ջաղացականի համար ալդ քիչ էր. Սանկէլը ինքն էր ամենքի առաջ մինչև գետին խոնարհւում, ալն ինչ ջաղացականը ուրիշներին էր իւր առաջ ծռում, խոնարհեցնում, ու կոռելի (հնդկաւաւ) նման էլ գլուխը հպարտ-հպարտ վեր բարձրացնում. Սանկէլն, ասենք, ստանալու մօտ որ դնար, ետևի դռնով կմտնէր ու դողդողալով կանգնած կմնար դրանը, իսկ ջաղացականն ուղղակի մեծ դռնով ներս կմտնէր, հէնց գիտենաս իւր հօր տունը լինէր. Պատահեց, որ մէկը հարբած խելօք մեր Սանկէլին մի լաւ վզակովին հասցրեց, խեղճը շատ էլ չէր նեղանում—մի քիչ կկոնծկոնծար ու կդադարէր, շատ-շատ վերջը մի քանի շաւի ջարամալ ուղէր. Իսկ ջաղացականը հէնց ինքն էր շատերի մաղերից բռնում, ախպէս որ շատ անգամ խեղճի մալը նրա ձեռքը կմնար, իսկ աչքերից, ոնց որ դարբնոցում կռանի տակից, կալծեր կթռչէին... Հապա, հէնց բանն էլ ալդ էր է՝ ջաղացականին համ պատիւ պիտի տալիք, համ փողդ. Եւ ինչ պահեմ, և տալիս էին. Մարդիկ պատկերներին առաջ խոնարհում, երկրպագութիւն են անում. իսկ իմ բարեկամիս առաջ մաւ աւելի էին խոնարհում:

Բայց նա էլի դժգոհ էր. Տխուր, տրտում ման կգար սենեակի մէջ ու կմտմտար. կարծես սիրտը շուն կրծելիս լինէր:

«Չէ, ոնց որ ախպէս չէ շինած աշխարհս,—չէ, ախպէս չէ. փող էլ ունենաս, էլի ալն չէ, սրտիդ ուղածին պէս չես ուրախանում»:

Մի անգամ Խալրիօն նրան հարցնում է.

— Ի՞նչ էք, աղա, աղպէս տխուր-տրտում ման գալիս հա ման գալիս, հէնց իմանաք թրջած աքլար լինիք: Էլ ինչերդ է պակաս:

— Գուցէ որ պսակուէի, մի քիչ սիրտս բացուէր, ուրախանալի:

— Էլ ի՞նչ էք սպասում, պսակուեցէք էլի:

— Հէնց բանն էլ աղ է քիչ ինչպէս պսակուես, երբ մի կողմից մտիկ ես աալիս, բանը գլուխ չի գալիս: Քեզ ճիշդն ասեմ,— երբ որ դեռ ջաղացական չէի, հապա բանուոր,— գուցէ իմացած էլ լինես, ես այստեղ սիրում էի Գալիալին, ալրի կնոջ աղջկան... Քէ որ աղաս խեղդուած չլինէր, կարելի է արդէն նրան առած էլ լինի: Ալժմ դու դատիր — հիմի ի՞նչ իմ թաշն է Գալիան:

— Ի՞նչ խօսք. ալժմ ձեզ սաղ կգալ միայն հարուստ Մակոդոնի աղջիկը, Մոտրիան:

— Հա. ինքս էլ տեսնում եմ, ուրիշներն էլ հէնց մի ձախ աղ եմ ասում, թէ իմ հարստութեանս նախած Մակոդոնները իսկ որ սաղ կգան ինձ... Բայց դա էլ... շատ զղչւելի է աղ Մոտրիան: Սաղ օրը ահագին խոտի դէզի նսան նստած հա կուտ է ուտում: Հէնց որ աչքս վրան չեմ ձգում, կարծես մէկը քթիցս բռնում է ու երեսս միւս կողմ շուռ տալիս... Ա՛յ, ի՞նչ եմ ասում, Գալիան ուրիշ բան է... ձիշտ որ, աշխարքիս բաներն անպէս չեն դառնում, ինչպէս որ պէտքն էր: Ուղում ես մէկին սիրես— բայց արի տես, որ փող ուրիշն ունի... Գիտեմ, պիտի ցամաքեմ, չոփ դառնամ... Արար աշխարք աչքիցս դուրս է եկել:

Ձինուորը բերանից չիբուխը հանեց, թքեց կողքի, ու ասաց.

— Վատ բան է: Ոչ մի մարդ կարող չէ ձեր դարդին դարման անել, բայց որ ինձ լսէք, չէք փոշմանիլ: Գուցէ դեռ ինձ փեշէշ անէք աչն կօշիկը, որ Օպանասից գրաւ է մնացել, հը՞...:

— Մի աղպիսի բանի համար աչքիս կօշիկ կերեալ. բայց ճարը գտել ես արդեօք...:

Եւ ճշմարիտ, անպիտան զինուորը— գրողը նրան տանի — ճարը գտել էր. մի աղպիսի բան էր գտել, որ եթէ ամեն բան նրա ասածին պէս լինէր, ու մի քիչ էլ վաղ եղած լի-

նէր,—գուցէ՛ ալժմա արդէն ան աշխարհում ստատանները մեր ջաղացպանին ջրկեր դարձրած լինէին, ու ես էլ ձեզ ալս պատմութիւնը չէի սլաակիլ...

—Դէ լաւ, յսեցէք—ասում է նա.— Ուրեմն դուք երեք հոգի էք—մի տղամարդ ու երկու աղջիկ, Բալց, ի հարկէ, կարելի բան չէ, որ մի մարդ երկու կնիկ առնի, որովհետեւ թուրք հո չէք:

«Գրողը տա՛նէ, ինչպէս ուղիղ է դատում,—մտածեց ջաղացպանը.— Յետո՛յ տեսնենք»:

—Լաւ: Քանի որ դուք հարուստ մարդ էք ու Մոտրիան էլ հարուստ հարսնացու,—այստեղ փոքր տղան էլ ձեզ կասէ, թէ ումը պէտք է առնէք դուք: Ծերունի Մակոգոսին խնամի զրկեցէք:

—ձիշդ ես ասում: Բալց ես ալդ առանց քու ասելուդ էլ գիտէի... Հապա Դաւիթն:

—Իսկ դուք մինչև վերջը լսեցիք: Կամ գուցէ արդէն ինքներդ էլ գիտէք, թէ ինչ էի ուղում ասել...

—Դէ լաւ, լաւ, մի նեղանալ:

—Դուք անմեղ հրեշտակին էլ կնեղացնէք: Ես ալն մարդը չեմ, որ մի բան սկսեմ ու չվերջացնեմ: Մի շտապէք, Դաւիթի մասին էլ պիտի ասեմ: Նա ձեզ սիրում էր:

—Ինչ որ ուղիղ է—ուղիղ է:

—Իսկ դուք ալն ժամանակը, որ նա ձեզ սիրում էր, ինչ էիք:

—Ջաղացքի բանուոր:

—Դէ այժմ դարձեալ մանր երեխան անդամ կհասկանալ, —թէ որ սի աղջիկ ջաղացպանի բանուորին է սիրել, ջաղացպանի բանուորի էլ կին պիտի լինի:

—Ես հո ջաղացպանի բանուոր չեմ:

—Ինչ անենք որ չէք: Միթէ ջաղացում բանուոր չունիք...

—Գաւրթիօ՛ւ... Է-է-հէ, տես ինչ է մտածել... Դէ որ աղպէս է, թող նա էլ քեզ կօշիկ տալ ալդ խելօք բանի համար: Քեզ ալսքանս ասեմ, որ ոչ նա, ոչ էլ նրա եօթը պորտը ալդ բանը չեն տեսնիլ. ես լինիմ ու համբերեմ: Կդնամ, նրա գլուխը կջարդեմ:

—Ա՛յ քեզ տաք մարդ: տեղն ու տեղը կրակ է... Ես բոլորովին ուրիշ բան էի ուղում ասել, իսկ դուք տաքացել, կրակ էք կտրել:

— Ուրիշ ինչ ունիս ասելու, եթէ ես ալդ ասածդ չեմ հաւանում:

— Առաջ մէկ լսեցէք:

Խալրիօն չիբուխը հանեց բերանից, մի աչքը կկոցած ջաղացականի երեսը նախեցաւ, ու լեղուով մի սխալէս չլմփացրեց, որ ջաղացականի քէֆն եկաւ...

— Իսկ դուք, նրան, աղքատ էլ որ լինի, դարձեալ սիրում էք...

— Ի՞նչ խօսք, ի հարկէ սիրում եմ...

— Դէ հիմի էլ, երբ բանուորի կինը դառնալ, որքան սրտնեղ ուղէ, դարձեալ կարող էք սիրել նրան: Ես իմ ա. սելիքս վերջացրի,— երեքդ էլ կապրէք միենուն ջաղացքի մէջ, իսկ չորրորդը, պակաս Գաւրիլօն հաշիւ չէ... Հը՞, հիմի հասկացածք, թէ ինչ եմ տալիս ձեզ, գինի թէ քացախ: Զէ, Խալրիօսի գլխին չեն թակել, հապտ ան տեղին, որ վախել է, և դրա համար էլ նա խելօք մարդ է դուրս եկել,— գիտէ թէ միջուկն ում կհասնի, կճնպընում, և նոր կօշիկներն էլ ում...

— Հապա եթէ բանը գլուխ չգալ:

— Ինչո՞ւ պիտի գլուխ գալ որ:

— Ես ինչ գիտեմ, հաղար ու մի պատճառ կարող է լինել: Հէնց ձերունի Մակոգոնը կարող է աղջիկը չտալ:

— Հմ. թէ որ ես ինքս հետը խօսած չլինէի, ուրիշ բան էր...

— Յետո՞ւ:

— Յետո՞ւ ինչ պիտի լինի: Քաղաքից օդի էի բերում, իսկ նա— քաղաք էր գնում: Դէսից, դէնից խօսեցինք, ու ես ասացի. «հա՛ ձեզ համար փեսալ—մեր ջաղացականը»:

Նա ինչ ասաց:

— «Մտքովն անգամ թող չանցկացնէ, ասում է: Ի՞նչ կարողութեան տէր է, որ դրան աղջիկ տամ»:

— Իսկ դու ինչ ասացիր:

— Ես էլ ասացի.— ինչի՞, ինչ կալ որ. երևի դեռ չգիտէք, որ ահա շուտով ձէկ տարի կլինի, որ մեր ջուղիին սատանան չանչել, տարել է:

«Հմ, որ աղպէս է,— ասում է,— ալդ ուրիշ բան» — որ ջուղը գլուղում չէ, ի հարկէ ջաղացականն էլ ալժմ մարդու կարգ է...»:

—Դէ՛ լաւ, ասե՛նք Մակողոնը համաճախեց։ Տեսնենք զեռ Գալիան կողմէ բանուորին գնալ...

—Հը՛մ, որ մօրն ու աղջկան խրճթից վաճղեն, ուրախ կլինին ջաղացքումն էլ ապրելու։

—Այդ, ասե՛նք, ալդպէս է...

IX

Ջաղացականը իւր ջանը քորեց, իսկ այս բանը, որ ես ձեզ պատմում եմ, ահա արդէն մօտ մէկ տարի կլինէր, որ սկսուել էր։ Ջաղացականը զեռ իւր չորս կողմը չէր կարողացել մտիկ տալ, որ արդէն Ֆիլիպպովիան էլ, մեծ պատն էլ, դարձնեն ու ամառն էլ անցել էին, զնացել։ Եւ ահա դարձեալ մեր Ջաղացականը կանգնել է օղետան շեմքի մօտ, իսկ նրա կողքին—վարձուորը մէջքը դրան կողքին դէմ առած։ Մտիկ է տալիս, ու ի՜նչ տեսնէ լաւ,—տեսնում է, որ լուսինը ինչպէս որ մի տարի առաջ, նոյն պէս և այժմ պալծառ փալլում է երկնքի երեսին, միևնույն կերպով էլ զետակն է շողշողում, և փողոցը նոյնպէս սպիտակ է, և նոյնպիսի սև ստուերը ջաղացականի կողքով վազում է արծաթափալլ գիտնի վրայով։ Եւ մի բան ընկաւ Ջաղացականի միտքը։

—Լսիր, բան եմ ասում, Խալրիօ։

—Ի՛նչ կալ։

—Այսօր ի՜նչ օր է։

—Երկուշաբթի։

—Իսկ այն ժամանակ լինում ես, շաբաթ օր էր։

—Տարուալ մէջ շաբաթ օրեր չանա...

—Այն ժամանակ, մի տարի առաջ, դատաստանի օրը։

—Հը՛, ա՛յ էք ասում։ Այն, շաբաթ օր էր։

—Իսկ այժմ երբ է նրանց դատաստանի օրը։

—Ի՛նչը, ես էլ չգիտեմ երբ է։ Մօտակալքում էլ ջնուդ չկալ, որ գիտենամ։

—Հապա մի երկնքին նայիր, ինչպէս պարզ է, իսկ և իսկ այն օրուալ նման...

Եւ Ջաղացականը վախեցած ջնուդի խրճթի պատուհանին մտիկ տուաւ, թէ մի գուցէ դարձեալ ջնուդի տղաքը նստած, տղզալիս, զուլխները շարժելիս ու աղօթելիս լինին իրենց

— Զօր մասին, որին Չանչողը դաշտերի ու ձորերի վրայով քաշ է տալիս...

Սակայն չէ։ Այդ ամենն արդէն անցած գնացած բան է։ Երեւի Նանկէլի ոսկորն անգամ մնացած չի լինիլ, նրա որբերը չաղ են ընկել երկրիս հեռաւոր կողմերը, իսկ խրճիթն էլ մոռնի է, կարծես դերեզման լինի...։ Եւ ջաղացպանի հոգու տունն էլ ալնպէս խաւար էր, ինչպէս ալը ջհուղի խրճիթը։ «Այն ժամանակ ջհուղին չաղատեցի, սղոցը որբացրի,—մտածեց նա ինքն իրան,—ալժմ էլ թալաք եմ սարքում արի կնոջ աղջկանը...»։

— Զը, բանը գլուխ կգալ կասես,—հարցրեց նա խալկօն։

— Ինչո՞ւ չպիտի գլուխ դալ։ Հն, կան մարդիկ, որ իրենց բաղդին քացով են տալիս, դուցէ դուք դրանցից էք...

— Ասենք ես դրանցից չեմ, բայց էլի...։ Ի՛նչ մնաս բարով։

— Երթաք բարով։

Ջաղացպանը բլրակից ցած իջաւ, իսկ խալկօն դարձեալ նրա ետեւից շվշվացրեց։ Թէեւ ալն անգամուկ նման մի ալնքան էլ անպատիւ կերպով չվիւացրեց նա, բայց և ալնպէս ջաղացպանը խիստ առնուեցաւ։

— Ի՛նչ ես շվշվացնում, հառամդաղա,—ասաց նա ետեր դառնալով։

— Ա՛յ քեզ բան, սրա պատճառով մարդ չպէտք է էլ շվժացնէ,—վրաւորուեցաւ խալկօն։—Ես կապիտանի մօտ էլ ծառայելիս դարձեալ շվշվացնում էի, իսկ ձեզ մօտ կարելի չէ։

«Ուղիղ է ասում,—մտածեց ջաղացպանը,—և ինչո՞ւ չպիտի շվժացնէ որ։ Բայց դարմանք բան—ալս ինչիցն է ամեն բան էլ ալնպէս պատահում, ոնց որ ան երեկոյ...»։

Եւ նա հեռացաւ բլրակից, իսկ խալկօն, թէպէտ մի քիչ ցած ձայնով, դարձեալ շվշվացրեց...։ Անցաւ ջաղացպանը բալուտի պարտէզների մօտով, տեսնիլ—հէնց իմանաս դարձեալ երկու խոշոր թռչուն դուրս պրծան արօտի միջից, և դարձեալ ստուերի մէջ սպիտակին է տալիս բարձր մօրթէ գլխարկն ու աղջկալ նխաձ շապիկը, և մէկն ալնպէս պինդ-պինդ պաշպըլում է, որ թիերի մէջ արձագանդ է տալիս...։ Թիւհ, գրողը տանէ։ Այս անգամ ջաղացպանս ալ ևս սիրտ չարաւ անիծուած երիտասարդին կշտամբելու,—վախենում էր, թէ մի գուցէ անցեալ տարուկ նման պատասխան ստանալ...։ Եւ մեր Ֆիլիպպը դանդաղ քալելով մօտեցաւ ալրի կնոջ ցանկապատին։

Ահա և խրճիկը, որ կարծես լուսնի լուսով վառուելիս լինէր, և պատուհանը, որ աչքախիլի էր արել, և բարձր սօսիները, որ լող էին տալիս լուսնի լուսի մէջ... Զաղացական փոքր ինչ կանգ առաւ ցանկապատի առաջ, գլուխը քորեց և դարձեալ ոտքը ցանկապատի վրայով գցեց միւս կողմը։

— Թխ-թխի։

«Օ՛Ֆ, էլի ալն անդամուալ նման շան հալում պիտի լինիմ, դուցէ և աւելի վատը լինի,— մտածեց ջաղացականը։— Ախր այդ անիծուած խալիկօն ի ր անիծուած լեզուով շատ լաւ նկարագրեց բանն է... Հիմի որ միտք եմ անում, չէ, հէնց իմանաս ան չէ... բան չի դուրս դալիս ասածից։ Է՛հ, թող ինչ լինելու է լինի» — և նա նորից պատուհանը թընկացրեց։

Ահա պատուհանից երևաց Գալիալի շարմաղ երեսն ու սևորակ աչքերը։

— Մալրիկ ջան, մալրիկ, — շշնջաց նա։ — Էլի անիծուած ջաղացականն է եկել, պատուհանի առաջ ցցուել ու ասլակին թակում։

«Է՛հ, էլ ալս անգամ դուրս չի վաղիւ, ճտովս ընկնիւ, թէկուղ սխալմամբ էլ չի համբուրիւ, ինչպէս ալն անդամն էր» — մտածեց ջաղացականը և չսխալուեցաւ — աղջիկը դուրս եկաւ խրճիկից, հեռու կանգնեց ու ձեռները սպիտակ կրծքին խաչեց։

— Ի՞նչ ես էլի եկել պատուհանը թակում։

Ա՛խ, ծանր է ալդպիսի սառն խօսքեր լսել մի աղջկանից, որին առաջ ջերմ սրտով սիրել ես... Զաղացականն մէկ ուղում էր աղջկանը գլիկ ու ցոլց տալ, թէ ինչու էր եկել, և մինչև անգամ, ուղիղն ասած, կողքի-կողքի մօտենում էլ էր Գալիալին, մէկ էլ միտք արաւ, որ պէտք էր առաջ խալիկօն ասածներն ասել, և խօսեց։

— Ինչի՞ չպէտք է թակել, քանի որ արդէն ունքան էք ինձ պարտք մնացել, որ սակիցը դուրս գալու ճար չունեք... Զեր խրճիկին էլ ալդքան չարժէ։

— Ա՛նաստուած, թէ գիտես որ պարտքի տակից դուրս չպիտի դանք, էլ ո՛ր ես դիչերով պատուհան թակում։ Առաւ մօրս գերեզման պիտի իջեցնես։

— Ո՛վ է նրան գերեզման իջեցնում, Գալիա՛ Գո ձեռին չէ. որ ուղես, կարող եմ մօրդ ձերութիւնը մխիթարել։

— Սուտ ես ասում:

— Զէ, սուտ չեմ ասում: Ա՛խ, Գալիա, Գալիա, կեանքս կեանք չէ առանց քու սիրուդ...:

— Հնչ, շան նման հաջա...: Բաս արն ո՞վ է ուզում Մա-- կազոնին խնամի ուղարկի:

— Ուզում եմ թէ չեմ ուզում, բայց ես, Աստուած զկալ, ճիշդն եմ ասում, առանց քեզ հալ ու մաշ եմ լինում...: Բայց թէ հիմի ինչ եմ մտածում—այս բոլորիս ամեն բան կարգով կպատմեմ, իսկ դու, թէ որ խելօք աղջիկ ես, մի լաւ ականջ կդնես: Միայն տես, սպւման եմ դնում—ինչ ասելու ես ասա, բայց բանը փախի չհասնի, թէ չէ կնեղանամ հն:

— Խելք չհասնելու բաներ ես ասում,— ասաց Գալիան: ձեռները ծակելով,— Դէ լաւ, ես մտիկ կանեմ, միայն տես, թէ էլի լիմար-լիմար դուրս ես տալու, կփռմանես հն...:

— Է՛, չէ. լիմար բան չէ ասելուս...: Բանն արն է, որ դու... ինչպէս էր ասել Խալրկօն...

— Խալրկօն: Խարկօն ինչ գործ ունի ալտեղ:

— Է՛հ, սուտ կաց, թէ չէ չեմ կարող մի կարգին բան ասել...: Պատասխանիր—դու սիրում էիր ինձ:

— Որ սիրելիս չլինէի, քո արդ զգուշի մոռթղ կպա- չէի հն...

— Ես ինչ էի արն ժամանակ—Չաղացպանի բանուոր, չէ:

— Հն: Սե դառնար էն օրը, որ Չաղացպան դարձար:

— Է՛հ, աւելորդ բաներ մի ասիլ, թէ չէ ասելիքս կմո- ռանամ...: Ուրեմն դուրս է դալիս, որ դու բանուորին էիր սիրում, ուրեմն ե բանուորի հետ էլ պիտի պսակուես ու ջա- զացում սպրես: Իսկ ես ինչպէս առաջ էի սիրում, արնպէս էլ արդ ժամանակ կսիրեմ քեզ, թէկուզ տասը Մոտրիա առնեմ: Գալիան մինչև անգամ աչքերը տրորեց—չլինի թէ, մտածում էր, երազում լինի:

— Այդ ինչ ես դուրս տալիս, ալ մարդ: Կամ ես եմ բո- լորովին խելքս թռցրել, կամ թէ չէ՝ քու մի տախտակդ է պակաս: Այդ ինչպէս կարող եմ բանուորի հետ պսակուել, քա- նի որ դու արժմ Չաղացպան ես: Եւ ինչպէս կարող ես ինձ առնել, երբ Մոտրիային խնամի ես ուղարկելու, հը...: Այդ ինչ ես դուրս տալիս, ալ մարդ, ձախ ձեռովդ մի երեսդ խա- չակնքիր:

— Այ քեզ խօսք: Միթէ արլ ես բանուոր չկան Չաղացում:

Հապան Գաւրիւօն... բանուոր չէ նա: Ճիշդ է, մի փոքր խելքից պակաս է, բայց ալդ բանը, շիտակն ասեմ, աւելի ձեռնտու է մեզ համար:

Աղջիկը միայն ալծման հասկացաւ, թէ ինչ էր ուզում հասկացնել ջաղացպանը: Նա լանկարծ ձեռքերն իրար խփեց ու աղաղակեց.

— Վա՛յ մալրիկ, մալրիկ ջան, սա ինչ բան ասաց, Նա թրքացել, երկու կին է ուզում առնել: Շուտ արա, մալրիկ ջան, փէտը դուրս բեր տնից, իսկ առ ալծմ ես իմ ձեռնեւորով կտեսնեմ նրա դատաստանը...

Այսպէս աղջիկը ջաղացպանի վրայ գնաւ, իսկ ջաղացպանն ըտ-լետ էր փախչում... Հասաւ չափարին, ոտը գցեց վրան ու ասաց.

— Հէ՛, ալդպէս, հա՛, օձի ծնունդ: Դէ, դու էլ, մալրդ էլ կորէք, դուրս գնացէք ալս խրճթից: Հէնց վաղն և եթ պարտքի տեղ կխլեմ ձեռներիցդ: Կորի՛ր:

Իսկ աղջիկը պատասխանեց.

— Դու էլ հէնց ալս բոպէիս դուրս կորիր պարտիղից, քանի որ դեռ ես եմ պարտիղի տէրը. թէ՛ չէ, եղունգներով աչքդ կփորեմ ու էն օրը կգցեմ, որ Մոտրիադ անգամ չկարողանալ ճանաչել,—չէ թէ երկու հոգի սիրել, հապա նոյն իսկ մէկն էլ չուզե՛նալ վրադ նայել:

Դէ գնա ու հետը խօսիր: Ջաղացպանը թքեց, շտապով ցանկապատից վէր թռաւ ու զալրացած, դուրս եկաւ գեղից: Երբ որ հասաւ ճանապարհի բարձր տեղին, որտեղից արդէն լսում էր, թէ ինչպէս ջուրը խոխոջում է նաւերի մէջ, մինչև անգամ ետևը դարձաւ ու բռունցքով սպառնական չարժում արեց...

Եւ հէնց ալդ միջոցին լսուեց — դո՛ն, դո՛ն...

Դարձեալ գիւղի զանգակատանը ժամն ուղիղ կէս գիշեր խփեց...

X

Ջաղացպանը մօտեցաւ իւր ջաղացքին, իսկ ջաղացքն ամբողջապէս թաղուած է ցողի մէջ, և լուսինը լուսաւորում է, և անտառը կեցած փալկիւում, և բո՛ւն — ալդ անիծեալ թռչունը — ցատկում, եղէգնուտն է ընկնում, չէ քնում, կար-

Յեւ մէկին սպասելիս լինի, կարծես մէկին ճահճութից դուրս կանչելիս լինի...

Ջաղացական փլիկապի վրայ նեղութիւն եկաւ.

— Զէյ, Գաւրիլօ, — կանչեց նա Ջաղացի կողմը դառնալով.

— Բու-հը, բու-հը, — ձայն տուաւ ճահճութից բուն, իսկ Ջաղացքում որ ասես ձայն-ձայտուն չկար.

«Ա՛խ, անիծուած տղայ, էլի աղջկերանց մօտ է վաղ տուել...» — մտածեց Ջաղացականը և կարծես սիրտը չէր տալիս, որ դատարկ Ջաղացը վերադառնալ, Թէպէտ արդէն սովորել էր, բաց դարձեալ ժամանակ-ժամանակ լիշում էր, որ Ջաղացի լատակի տակ, ցցերի արանքներում մենակ ձկներ ու օձեր չեն որ լող են տալիս մութ ջրի մէջ...:

Նա դարձաւ, քաղաքի կողմը նայեցաւ. խաղաղ, պաշտառ գիշեր էր. մէջը հազիւ նկատելի կերպով ծուխի նման կանգնած էր գետակի վրայ, որը հոսում, գնում էր անտառի ետեւը, բաց լուսաւոր աղջամուղջի միջից չէր երևում... իսկ երկնքում որ ասես ամպ չկար...:

Ջաղացականը ետեւ դարձաւ և զարմացաւ, թէ որտեղից էր այս փոքրիկ ջրի մէջ այսքան խորութիւն — թէ լուսնի համար, թէ աստղերի համար և թէ բոլոր կապուտ երկնքի համար...:

Մէկ էլ տեսաւ որ ջրի մէջ, աստղերի վրայով մի փոքրիկ մոծակ է թռչում... Մի լաւ մտիկ տուաւ, տեսաւ — մօծակը մեծացաւ, ճանճի չափ դարձաւ, լետու ճնճղուկի, ագռաւի, իսկ վերջն էլ մի մեծ թռչուն:

— Յիսուս, Քրիստոս, չարը խափանես, բարին կատարես, — ասաց Ջաղացականն ու սչքերը վեր բարձրացնելով տեսաւ, որ այդ ջրի մէջ չէր, հասլա օդի մէջ մի բան թռչելով ուղիղ դէպի Ջաղացն էր գալիս:

— Տէրն ինքը փրկի: Երեւի այս դարձեալ Չանչոյն է որսի համար քսողք գնում: Դու մի այս անհաւատին տես, որքան ուշացել է այս անգամ — արդէն կէս գիշերը խփել է, իսկ նա դեռ նոր է ճամբալ ընկնում...:

Նա այսպէս, գլուխը վերեւ բարձրացրած, մնացել էր կանգնած, իսկ օդի մէջ, արծուի նման, պտուտ-պտուտ անելով սլանում էր ամպն ու ցած դալիս. իսկ այդ ամպի միջից մի բզզոց էր լսուում... ոնց որ մեղուապարը, որ փեթակից դուրս գալով պարտիզի վրայովն է թռչում...:

— Հը՞, չլինի դարձեալ իմ ամբարտաւի վրայ է ուղում հանգստանալ։ Այս էլ ինչ նոր բան է սովորել սա։ Սպասիր, եկող տարի մի խաչ տնկեմ, տեսնենք այն ժամանակ էլ կը գնի։ ամբարտաւի հո քարվանսարայ չէ, որ դալ ու ճանապարհին հանգստանալ...։ Ըհը՛, հապա ալս ինչ ձայն է, հէնց իմանաս երեխերանց բաց թողած թրթռի ձայն լինի։ Ինչպէս երևում է դարձեալ պէտք պիտի լինի թփի քամակին թաք կենալ ու դիտել։

Հազիւ հասել էր թփերի ետեւը, վերեւ նալեցաւ և քիչ էր մնում վախից կանչէր...։ Ի՞նչ տեսնէ լաւ—տեսնում է, որ հիւրը մօտեցել է ջաղացի կտրին և ձեռին բռնել է...։ զրազ կղամ, որ մտքներովդ անդամ չէք կարող անցկացնել, թէ ինչ է սատանան իւր չանչերի մէջ բռնել...։

Ձիուդ լանկէլին։ Այո, հէնց այն Նանկէլին, որ մի տարի առաջ սատանան քաշ էր տուել, հետը սլարել, ալժամ լետ էր բերում։ Նա այնդ բռնած էր լանկէլի մէջքից, իսկ Նանկէլը ձեռին բռնած ունէր մի շատ մեծ, ստանի մէջ փաթած կապոց, և երկուսն էլ վիճում են օդի մէջ ու ալնպէս վրակ տալիս, հէնց իմանաս տասը ջիուդ մի զեղցու վրայ բազարում զալմաղալ սարքելիս լինէին...։

Սատանան գիւլի նման վեր ընկաւ ամբարտաւի վրայ։ Թէ որ փափուկ կապոցը չլինէր, ո՞վ գիտի Նանկէլի ոսկորները փշուր-փշուր լինէին։ Յետոյ երկուսն էլ վեր թռան, ոտքի ելան և սկսան դարձեալ զալմաղալը ձգել։

— Վա՛ր վա՛ր...։ Սա ինչ խողութիւն է ձեր օրածը,—կանչեց Նանկէլը,—կարող չէք մի փոքր զգուշութեամբ ցած գալ...։ Կարծեմ որ ձեռներիդը սաղ մարդ է։

— Մէկ մարդ, հլա մի հատ էլ կապոց. գետինը մտնէիք երկուսդ էլ...։

— Հըմ. ձեզ ինչ է խանգարում իմ կապոցիկս։ Հօ դուք չէք պահողը, ինքս եմ...։

— Կապոցիկ, իրեղէնների մի սնոր է։ Հազիւ քաշ տուի, օ օֆ։ Պալմաններին մէջ ալդ հո չկար...։

— Վա՛հ, ալդ որտեղ էք տեսել, որ մարդ առանց իրեղէնների ճամբալ ընկնի...։ Որ լանձն էք առել մարդ տանել, պէտք է նրա իրերն էլ տանէք, ալդ առանց պալմանի էլ հասկանալի է...։ Ով է դժուել իւր ապրանքը զէն գցի։ Սա

շատոնց տեսնում եմ, որ ուզում էք խեղճ Եանկէլին խաբել, դրա համար էլ պատճառներ էք փնտրում....

— Հա, քեզ նման աղուէսին խաբողը երեք օր անգամ կեանք չի ունենալ։ Անիծուած լինի ալի օրը, որ քեզ պատահեցի։

— Իսկ ես կարծում էք շատ ուրախ եմ, որ ծանօթացել եմ ձեզ... Պահ-պահ, մի երևելի դատ էք, էլի... Աւելի լաւ է դուք ինձ մի ասէք, թէ ինչ էր մեր պալմանը։ Հը՛, գոյցէ դուք մոռացել էք, զէ ուրեմն ես լիշեցնեմ—մենք գրազ էինք եկել։ Գուցէ կասէք—դրազ էլ եկած չենք։ Այդ հո երևելի բան կլինէր։

— Ո՞վ է ասում դրազ չենք եկել։ Մէթէ ես ասել եմ, թէ չենք եկել։

— Է՛հ, ինչպէս կարող էք ասել դրազ եկած չենք, քանի որ ահա այստեղ, հէնց այս տեղում գրազ եկանք։ Գուցէ չէք լիշում ինչի վրալ էր մեր դրազը, ես այս ըոպէիս կլիշեցնեմ։ Դուք ասում էիք—Ջուղները վաշխ են առնում, Ջուղները մարդկանց հարբացնում են, Ջուղները Ջուղներին խղճում են, իսկ օտարներին չեն խղճում, դրա համար է, որ ամենքն էլ ասում են, թէ զրողը տանէ դրանց։ Գուցէ դուք ալդ բանը չէք ասել, իսկ ես էլ գուցէ դրան չեմ պատասխանել, թէ—ալ, այստեղ թփերի քոմակին կանգնած է ջաղացպանը։ Ի՛նչ որ նա Ջուղի խղճալիս լինէր, ալի ժամանակ կկանչէր ձեզ. «Պարոն սատանալ, բաց թողէք — դա կին, դաւակնեք ունիւր։ Բալց նա չի կանչիլ... Այս մէկ»։

«Ավա՛յ անախտան, ինչպէս հասկացել է՝ — մտածեց ջաղացպանը, իսկ սատանան պատասխանեց.

— Լաւ, մէկ։

— Եետոյ, ասացի, լիշեցէք խօսքերս՝—հէնց որ այստեղից ոտս կտրուի, ջաղացպանը օղետուն կբանալ և կսկսի օղիի մէջ ջուր խառնել, իսկ վաշխ—նա հէնց ալժմ էլ շատ լաւ է կուփում... Երկու։

— Լաւ, երկու,—հաստատեց սատանան, իսկ ջաղացպանը գլուխը քորեց.

«Այդ ու տեղից կարող էր դուշակել անիծեալը»։

— Յետոյ ասում եմ—ուրիշներն ուզում են, որ մեզ գրողը տանէ, ալդ ճշմարիտ է... Բայց ինչ էք կարծում, թէ որ ալի ժամանակն այստեղ լինէին մեր Ջուղներն ու իմանալին,

Թէ ինչ էիր ուզում ինձ անել, զալմաղալ կըարձրացնէին Թէ չէ: Իսկ ջաղացպանի համար, մի տարուց, նրա հաւատակիցներին ումն ուզում էք հարցրէք, ամենքն էլ պիտի ասեն— գրողը տանէ նրան.... Երեք:

— Լաւ, երեք: Ո՛վ է բան ասում:

— Շատ հետաքրքիր կլինէր, որ ալդ էլ ուրանալիք: Էլ ինչ ջուղի աղնիւ սատանալ պիտի լինէիք: Բալց դուք մին ասացէք— ինչ էր մեր պալմանը:

— Ես ամեն բան կատարեցի: Մի տարի քեզ կենդանի թողի— մէկ: Յետ բերի— երկու....

— Իսկ երրորդը: Ո՞րն է երրորդը:

— Ուրիշ էլ ինչ ես ուզում: Որ գրազը տանես — բաց կթողնեմ, կզնաս բանիդ:

— Հապա մեաններս.... Կրած մեաններս չպիտի տաք....

— Վնաս: Ո՞րտեղից կարող էիր մեաս ունենալ, քանի որ մի ամբողջ տարի քեզ առանց վկայականի թող տուինք մեր մէջ առուտուր անելու.... Հը՞: Դու աշխարհում երեք տարում կարող չէիր ալքքան օգուտ ստանալ.... Ինքդ նալիր— ես այստեղից քեզ միայն կապալով տարալ, մինչև անգամ ոտիդ կոշիկ չունէիր, բալց ալժմ տես, ինչպիսի կապոց ես բերել, հը՞: Թէ մեաս ես ունեցել, բաս միջ որտեղից է:

— Օ՛վ վալ: Էլի կապոցն էք երեսովս տալիս.... Ինչ որ ալնտեղ առուտուրով աշխատել եմ— ալդ իմ բնողս է.... Մի-թէ դուք իմ շահ հաշուել էք: Ձեզ ուղիղն ասեմ, որ ալնտեղ ձեր մէջ առուտուր անելուց, ես մեասից զատ շահ չեմ տեսել, իսկ այստեղ էլ սաղ տարիս եմ կորցրել....

— Ա՛յ դու խաբեբալ,— կանչեց սատանան:

— Ե՛ս եմ խաբեբան. դուք էք խաբեբալ, ցած, անպիտան, վատ....

Ու սկսան դարձեալ ալնպէս շուտ շուտ վրալ տալ, որ ոչ մի խօսք կարելի չէր հասկանալ: Երկուսն էլ ձեռներն էին շարժում, երկուսն էլ թասակները թափ տալիս ու ոտքի մատների վրալ բարձրանում, հէնց գիտենաս կռուի պատրաստ երկու աքլար լինէին: Վերջապէս առաջինը սատանան ուշքի եկաւ:

— Դեռ լալտնի էլ չէ, Թէ ո՛վ է տարել: Որ ջաղացպանը քեզ չխղճաց, ալդ ուղիղ է, իսկ մնացածը դեռ կտեսներք, դեռ պէտք է ուրիշներին հարցնել, գուցէ նա օգետուն էլ բացած չլինի:

Յերկուսն եմ բաց արել,—դարձեալ գլուխը քորեց ջաղացաւորը։—Էհ, դոնէ պէտք է մի տարի սպասած լինէի,—ախ ժամանակ Նանկէլը հաստատ տանուլ կտար գրադը, թէ չէ ալժմ շատ վատ հոտ է գալիս...»

Եւ նա իւր ջաղացի կողմը նախեցաւ — արդեօք կարելի չէր, կամացուկ, ջաղացի քամակով փախչել, գիւղ գնալ։ Բայց ալդ միջոցին անտառում մէկի փնթփնթոցն ու անհաւասար քալուածքը լսեց։ Նանկէլը ուսեց իւր կապոցն ու վագեց, ուռիքի ետեւը գնաց։ Ջաղացաւոր հաղիւ կարողացաւ մի հաստ ուռենու ետեւ թագ կենալ, որ երկուսն էլ—սատանան ու ջհուղը—ուռուտ մտան, իսկ ալդ միջոցին ամբարտակի ծալրին երևեցաւ բանուոր Գաւրիլօն։ Նրա հագուստը պատառոտած էր, գլխարկը մի կողմի վրայ թեք ընկել, իսկ բոքիկ ոտներն իրար հետ վիճում էին — մէկն ուղում էր աջ գնալ, իսկ միւսը հակառակի պէս, ձախ էր գնում։ Մէկը դարձեալ ուղում է իւր կողմը ձգի, բայց միւսը դէպի իրեն էր քաշում, աչնպէս որ կարծես հէնց ան է խեղճի գլուխը մի կողմէ ընկնելու, իսկ մարմինն ու ոտքերը—միւս կողմ։ Այսպէս խեղճ տղան զանազան գծեր կաղմելով գնում էր գնում, բայց էլի ամբարտակի ծալրը չէր հասնում։

Սատանան տեսաւ, որ բանուորը քոռ հարբած է, դուրս եկաւ ու իւր իսկական կերպարանքով կանգ առաւ ամբարտակի մէջ տեղը։ Յալտնի բան է, ինչ ունէր սատանան հարբած մարդու հետ շատ նաղ ու տուգ անելու։

—Բարի աջողում, —ասում է։—Որտեղ էք ալսպէս կոնծիլ...

Ջաղացաւոր միայն ալժմս նկատեց, թէ ինչպէս այս մէկ տարուայ մէջ Գաւրիլօն ընկել էր և զղզղուել։ Եւ ալդ ան պատճառով միայն, որ իւր տիրոջ մօտ աշխատածը հէնց նրա մօտ էլ խումի էր տալիս։ Վաղուց է ջաղացաւորից փողի երես չէր տեսել, հապա փողի տեղ միայն օղի էր վերցնում։ Բանուորը բալորովին մօտ եկաւ սատանային, երկու ոտքը դէմ առեց գետնին ու ասաց։

—Հօ.հօ, կանգնի։ Այս ինչ թարս ոտներ են, ախբէր։ Երբ որ հարկաւոր է, չեն գնում, իսկ երբ տեսնում են, որ մի բանի դէմ ես առել, զօրով ուղում են առաջ տանեն։ Իսկ դու ո՞վ ես, ինչ ես, որ ասես չեմ ջոկում...

—Ես, եթէ բարեհաճիք տեսնել, սատանայ եմ...

—Հա.ա. Հանազ հո չես անում։ Հը'... կարելի է ճիշդ էլ

լինի, Ահա պողեքը, պոչը—ամեն բան իրա տեղն է, Բաս գա-
ւիկներդ ինչացու են:

—Ես, սրտներդ չցաւի, ջնուդի սատանայ եմ:

—Ի՞նչ... Ա՛յ քեզ բան: Որ պատմելու լինիմ, թէ ձեր
մեծապատուութեան իմ աչքովս եմ տեսել, ոչ ոք չպիտի հա-
ւատայ... Անցնաւ տարի հոգու չէիր կանկէլին չանչել:

—Չէնց ես էի:

—Հիմի ունի ես եկել տանելու: Չլինի ինձ, Ձեռք չը-
տաս, թէ չէ կգոռամ, Աստուած վկայ կգոռամ... Դու դեռ
չես իմանում, թէ ինչ ձայն ունիմ:

—Է՛հ, ի դուր մի կանչիլ, մի մարդ: Դու իմ ինչիս ես
պէտք...:

—Դուցէ ջաղացպանին ես տանելու: Թէ ուղում ես՝ կան-
չեմ գալ: Բայց չէ՛ նրան էլ որ տարար լետոյ ո՞վ է օղետուն
պահելու:

—Միթէ նա օղետուն ունի:

—Նա... Ձէ թէ մէկ, երկուսն ունի—մէկը գեղամիջում,
միւսը ճանապարհի վրայ...:

—Հա հա... Չլինի դրա համար է ջաղացպանն ափ-
տուղ գալիս:

—Օ՛հ, ալդ ինչ զօւրայ ծիծաղ ունիս...: Հը՛մ: Ես ալն
մարդը չեմ, որ նրան ափսոսամ...: Ձէ, ալդ չէր ասելիքս...:
Ուղում էի ասել—նա ալն մարդը չէ, որ ես նրան ափսոսամ:
Նա կարծում է, թէ Գաւրիլօն ախմախ է...: Բայց չէ, չէ,
նրա արածն ուղիղ է—ես մի աչքան էլ խելօք մարդ չեմ,
նեւող կլինիք: Բայց էլի փլաւ ուտելիս գլալը ուրիշի բերա-
նը չեմ տանիլ, հապա միայն իմ բերանս: Թէ ուղեմ պսա-
կուել, ինձ համար կպսակուեմ, իսկ եթէ չեմ պսակուիլ, դար-
ձեալ ինձ համար է: Ուղիղ եմ ասում թէ ոչ:

—Ուղիղը ուղիղ է, բայց չեմ հասկանում, թէ ինչ ես
ուղում ասել:

—Հը՛, գուցէ քեզ հարկաւոր չէ գիտենալ, դրա համար
էլ չես հասկանում, բայց որովհետեւ ինձ պէտք է հասկանալ,
դրա համար էլ հասկանում եմ, թէ ինչու է ուղում նա ինձ
պսակել: Է՛հ, թէպէտ շատ էլ խելօք չլինիմ, էլի շատ լաւ եմ
հասկանում նրա միտքը: Այ հէնց ալն ժամանակն էլ որ դուք
կանկէլին տարաք, ես խղճացի նրան. «Հիմի ո՞վ պէտք է մեզ
համար օղետուն պահէ, հարցրի աղիս: Իսկ նա պատասխան

է տալիս. սթիւն, լիմար: Միթէ մարդ չկալ, Հէնց ասենք ես: Այդպէս էլ ալմմա—որ ջաղացպանին տանէք, առանց ալն չէ, որ նրա տեղը բռնող չգտնուի... Իէ, քեզ պէտք է ասեմ, ալ մարդ... թիւն, թիւն, ներեցէք: Անիծուած սատանին մարդ ասացի... Գեղ պէտք է ալս ասեմ—չգիտեմ ինչն, կարծես քունն է տանում: Դու գիտես, ինչ ուղում ես արա .. կուղես վեր առ տար, իսկ ես գնամ, քնեմ, զիտես, մի քիչ հիւանդ եմ: Լաւն ալդ է: .. Ընը'...

Լ: Բանուորի ոտքերը դարձեալ սկսան իրար խառնուել, ու հազիւ էր դուռը բացել, ներս մտել, որ վեր ընկաւ ու ս'իսաւ խռովացնել:

Սատանան ուրախ-ուրախ ծիծաղեցաւ ու ամբարտակի ծաւրին կանգնած՝ կանկէլին աչքով արաւ.

—Կարծես թէ ասածդ ուղիղ լինի, կանկէլ, Ասածիդ նման է դուրս գալիս... Բայց արի ինձ մի ձեռք շոր տուր, կ'վճարեմ.. :

Կանկէլը մի վարտիկ հանեց ու սկսաւ լոսին մտիկ տնել, որ մի գույցէ հնի տեղ նորը տալ, իսկ ալդ միջոցին անտառից ճանապարհի վրալ մի զուգ կը երևաց. Սղնկերը քնամած դանդաղ-դանդաղ շարժում էին զլուխները, սալլի անիւները թեթեւակի ճռնում էին, իսկ սալլի մէջ պռկած էր մի զիւղացի, Օպանաս Դանդաղկոտը. նա առանց վերնաշորի էր, զլուխը բաց, ոտարոքիկ, և ձայնը ձգած մի երգ էր գոռում:

Լաւ մարդ էր Օպանասը, միայն օղիի մեծ սէր ունէր: Պատահում էր, որ հագուած-դգուած դուրս կգար մի տեղ զնալու, բայց Խալիօն օղետան առաջ կանգնած նրան ձայն կտար.

—Մի գաւաթ անուշ չնս անի, Դանդաղկոտ: Ի՞նչ կալ շտապելու:

Օպանասն էլ անուշ կանէր:

Յետո՛ւ ամբարտակի վրայից անցնելով, դուրս կգար գիւղիցը, բայց ալդտեղ էլ միւս օղետան առաջից ինքը ջաղացպանը ձայն կտար.

—Մի գաւաթ անուշ չնս անի, Դանդաղկոտ: Ի՞նչ ես շտապում:

Նա ալդտեղ էլ կկոնծէր: Սէկ էլ տեսար—առանց մի տեղ գնալու կ'ներադառնար տուն:

Այո, լաւ մարդ էր, բայց երեւի նրա ճակատին էլ ան է գրուած եղել, որ երկու օղետների միջև կորչի, գնալ... Բայց

և արնպէս ուրախ մարդ էր և միշտ խաղ ու տաղ էր ասում։
Հո լինում են արդարիւմ մարդիկ—ուսեցած չունեցածը կիսմեն,
քէֆ կանեն, իսկ կրակ դարձած կնանիք տանը նրանց ճամ-
բան կպահեն. բայց արդ մարդիկ հէնց որ մի երգ կամ մի
երգի լաւելուած լօրինեն, կկարծեն թէ զրանով զարդը թա-
ղեցին։ Այդպէս էլ արժամ—Օպանասը սալլի մէջ պառկած
արնպէս էր դուռում, որ մինչև անգամ գորտերն ափից ջրի
մէջ են ցատկում։

Սիրուն եղներ, հա եղբ,

Առաջ տարէք իմ սէլը.

Ոտներումըս ուժ չկալ,

Դէհ, ինչ անենք, ուժ չկալ.

Չուխալ, կօշիկ ու փափախ

Օղետանը թողեցի.

Ջաղացպանի դուքնում, ախ,

Անուշ արաղ կոնծեցի.

—Էհէ, արդ ինչ զրոյի տարածն է ճամբի մէջ տեղը
կանգնած, եղներիս առաջն է կտրել... Ա՛յ թէ ալարս չէր
գալ կառքից ցած գալիս, ես քեզ ցոյց կտալի, թէ ինչ է
նշանակում ճամբալ փակելը... Դահ, դահ, եղբ, դահ...:

—Ա՛ մարդ, դէ մի բոպէ կանգ առ,—քաղցր ձայնով ա-
սաց սատանան։—Մի քիչ զրից անէինք...

—Մի քիչ։ Դէ լաւ, ինչ ասելու ես, ասա։ Ո՛վ գիտի Կա-
մենկալում օղետունը փակած։ Լինին, դնան ու դրանց զարթաց-
րու...։ Ի՛նչ է անձնդ, չգիտեմ, ինչ էիր ասելու...։ Հը՞։

—Այդ ձև վրալ էիր արնպէս գեղեցիկ երգ ասում։

—Շնորհակալ եմ գովասանքիդ համար։ Երգս ջաղացպա-
նի վրալ էր, որ հէնց ալստեղ, ջաղացումն է ապրում. իսկ
թէ լանն է թէ վատը, արդ իմ գիտնալու բանս է, որովհետեւ
եւ արդ ինքս ինձ համար եմ ասում։ Ո՛վ է իմանում, գուցէ
մէկի համար ուրախութիւն է դա, իսկ միւսի համար լաց,
ահա ինչ...։ Դահ, դահ եղբ ջան։ Դարձեալ կանգնել ես արդտեղ։

—Համա. կանգնել եմ։

—Է՛լ ինչի ես կանգնել։

—Երգի մէջ ասում ես, որ ջաղացպանի արաղը համոզ է,

—Տես ինչ...։ Խորամանկն է. Դեռ երգս չեմ վերջացրել,
իսկ նա բառերի ետեից է ընկել։ Դէ որ արնպէս է, ուրեմն
մինչև վերջը սեսմ խաղս.

Ջաղացպանի գուքնում, ախ,

Անուշ արաղ կոնծեցի...

Օհ, երկու շիշ արաղին

Մէկ շիշ սառ. ջուր կըխառնեն...

— Զը՛, Բնչ ես դարձեալ ցից եղել։ Էլ Բնչ ես ուզում, Սպասիր մի սալլից ցած գամ, տեսնեմ երկնի պիտի կանգնես ալդտեղ, հա... Կաց մի կոպալս գլխիդ ջարդեմ, տեսնեմ Բնչ կասես...

— Այս բոպէիս, այս բոպէիս կգնամ, մի նեղանալ։ Միայն մէկ այս էլ սամ— Բնչ կասէիր, թէ որ ալտեղի Ջաղացպանին էլ սատանան տանէր, ինչպէս որ Նանկէլին է տարել...

— Ի՞նչ պիտի ասէի— ոչինչ էլ չէի ասիլ... Ուղիղն ասեմ— երեկ վերջ ի վերջոյ նրան էլ է չանչեւու լէճ, տեսնում եմ դու դեռ կանգնած ես... Զը՛, սալլից ցած եկալ հա։ Տես, արդէն մի ոտս էլ բարձրացրել եմ...

— Լաւ, լաւ, դէ գնա ուրեմն, Բնչ բարկացկոտ մարդ ես եղել, տօ։

Հեռացմը, թէ չէ։

— Հեռացալ, հեռացալ։

— Դահ, դահ, եղը ջան, դահ։

Եղները դարձեալ կոտոշները շարժեցին, անիւները ճռնչացին ու սալլը գլորուեց ամբարտակի միւս ծալրը, իսկ Օպանասը իւր երգը շարունակեց։

Հա, քաշեցէք, եղը ջան,

Կեռ-կեռ պողերիդ ղուրբան։

Այսօր ակներս խըմեցի,

Վաղն էլ սէլս կըխամ։

Սալլը ամբարտակից դուրս գալիս ակները թրխկացին, և Օպանասի երգը սկսաւ կամաց կամաց բլրի վրայ խլանալ։

Դեռ ալդ երգը չէր լսել, որ գետի միւս կողմից մի ուրիշ երգի ձայն լսուեցաւ։ Կանացի ձայները հնչում էին, զնգում— նախ հեռուից, իսկ լետոյ անտառից։ Երեկ աղջկերքը մի տեղ հունձը վերջացրած կամ հնձած աբօտը փոցխած, ալժմ երիտասարդ կանանց հետ, ուշի մնացած, խաղ ու տաղով տուն էին դառնում, որ անտառով անցնելիս չվախենան։

Սատանան մի անգամ ցատկեց և Նանկէլի մօտ ուռնուր քամակը մտաւ։

— Շուտ արա, մի բան տուր։

Եանկէլը մի ցնցոտի դրեց նրա ձեռքը։ Սատանան մի վողմ շարտեց ալն ու ձեռքը տարաւ կապոցին։

—Աղքատի ես տալիս, ինչ է. ալնպիսի բան է տուածդ, որ ամօթ է մարդու աչքի երևալ։ Լաւը տուր։

Սատանան, ինչ որ իրեն պէտքն էր քաշեց առաւ, իսկոյն հաւաքեց իւր թևերը, որ չղջիկանի թևերի նման վառիտէլ էին, իսկոյն էլ հագաւ ծովի նման լալն, կապտաւուն վարտիկը, հագաւ նաև միւս շորերը, դօտին կապեց ու պողերը ծածկեց մորթէ դլսարկով։ Միայն պոչը ճիւղի (խոնճի) վրայով գուրս էր ցցուել ու օծի նման աւազի վրայ վազում...։

Սրանից լստող լիզուով քմքին չփխացրեց, ոտները դետնին տոփեց, ձեռքերը կողքերին դրեց ու աղջկերանց դէմն ելաւ—հէնց զիտենաւ իսկական քաղաքացի կամ թէ չէ կալուածատիրոջ կառավարիչ լինէր—ու կանգնեց ամբարտալի մէջ տեղը։

Իսկ երդը քանի դնում մօտենում էր ու ղիլ լսում, —ալնպէս էր երկրիս երեսին ու պարզ լուսնի տակ վառուել, որ կարծես սաղ ալխարքս պիտի դարձնէր ալս կէս դիշերին։ Բայց լանկարծ մէջ տեղում կտրուեց...

Աղջկերքը ցրիւ ընկած դուրս եկան անտառից — հէնց զիտենաւ մէկը վարդի տերեւներ շաղ տուած լինէր դետնի երեսին.—բայց երբ ամբարտալի վրայ մարդու պատկեր տեսան, վախից ճանապարհի ծալրին կուչ եկան, իրար մօտեցան։

—Ալդ թնչ է ալնտեղ կանգնած, ալ,—հարցրեց աղջկերանցից մէկը։

—Ալդ հո ջաղացպանն է,—սլառասխանում է միւսը։

—Ի՛նչ ջաղացպան—սկի ջաղացպանին նման չէ։

—Գուցէ բանուորը լինի։

—Ո՛վ է բանուորին ալդպիսի շոր տուել...

—Ո՛հ, մի ձալն հանիր՝ թէ որ չարոց չես,—կանչեց ալրի Բուչիլիխան, որ ինչպէս երևում է ամենից սրտովն էր։

Սատանան հեռուից գլուխ տուաւ ու լստող մօտ դնաց նրանց. նա ոտներով ու ամբողջ մարմնով ալնպիսի շարժումներ ու ձևեր էր անում, ինչպէս անում է իսկական կառավարիչը, որ ուզում է իրեն պան ձևացնի, և ասաց.

—Միք վախենալ, սիրուններու։ Լս մի երկտառարդ մարդ եմ ու ձեզ ոչ մի վեճա չեմ տալ։ Հանգիստ բաներիդ դնացէք...

Աղջկերքն ու ջահիլ կանալք իրար բռնաբերելով ելան ամբարտալի լիբալ, և շուտով շրջապատեցին նրան... Էհ, միշտ հաճելի է լինում, երբ մի-երկու տամնակ ահա ալս-պլախ սրախոս կանալք շրջապատեն մարդուս ու սկսեն սուր աչքերով քննել, միմեանց կռներով բռնաբերել ու վրադ ծիծաղել։ Սատանան էլ շատ անհամ դրուժեան մէջ էր, կուէ ու ձիգ էր անում, տրորում—չդիտէր ինչպէս շարժուի, ինչ անի։ Իսկ նրանք շարունակ ծիծաղում էին։

«Աղջկէս է, աղջկէս, դրան մի լաւ հուպ տուէք,—մտածում էր ջաղացականը կոճղաւոր ուռննու քամակից։—Մտներդ բերէք, հողակի, թէ ինչպէս ֆիլիպիոն ձեզ հետ երգեր էր ասում, կլոր պար բռնում։ Այժմ տեսնում էք ինչ փորձանքի մէջ եմ—աղատեցէք ինձ, ոստանի մէջ ընկած ճանձ եմ դարձել։ Որ մի քիչ էլ ալսպէս շարունակէին — կարծես սատանան գետինը կանցնէր...»

Բայց ալրի Բուլիլիխան նրանց կանգնեցրեց.

—Հերիք էլաւ, թութակներ։ Խեղճին ախքան ծաղրեցիք, որ քիթը երկարեց, գետնին հասաւ, իսկ ձեռք ու ոտները թուլացած կախ ընկան... Բայց դու մեզ ալս ասա,— ումն ես ալս ճահիլ մօտ սպասում։

—Ջաղացականին։

—Երեւի բարեկամ էք։

Գիտինը պատուէր ու ալսպլախ բարեկամներէս ամենքին էլ կու տար—ուզում էր գոռալ ջաղացականը, բայց ձայնը բռնուել, կոկորդից չէր դուրս դալիս. իսկ սատանան պատասխանեց.

—Մի ախքան էլ մօտիկ բարեկամ չենք, ախպէս, կալ էլի—եկել եմ հին հաշիւներս տեսնելու։

—Վաղոց է նրան չես տեսել։

—Վաղուց։

—Դէ ուրեմն հիմի նրան չես ճանաչիլ, Մի ժամանակ շատ լաւ երիտասարդ էր, բայց ալժմա ախպէս է քիթը ցցել, որ մղրախով էլ չես հասնիլ։

—Հասա։

—Հասա... Աղջկերք ուղիղ չէ ասածս։

—Ուղիղ է, ուղիղ է, ուղիղ է,—լսուեց ամեն կողմից։

—Թիւհ, մի քիչ կամաց,—կանչեց սատանան կականչե-

րը խցելով.— աւելի լաւ է դուք ինձ ասէք, ալդ ինչից ալդ-
պէս եղաւ, և երբուանից:

— Այն օրուանից, որ հարստացաւ:

— Ու սկսաւ շահով փող տալ:

— Ու օղետուն բաց արաւ:

— Իսկ իմ մարդուս, Օպանասին, ալդ գետինը մտած
Խալրկօյի հետ աշխատէ և ցանցի մէջ ձգել, որ խեղճը բանն
ու գործը թողած խելքը-միտքը օղետան հետն է:

— Մեր տղամարդկանց ու հարերին էլ հարբացրել, ու-
նեցած-չունեցածները ձեռներիցը խլել է:

— Ա՛խ, ա՛խ, մեր գլխին ցաւ է դարձել ալդ անպիտան
Չաղացպանը, — ձալնը զցեց մի կին և, նորերս լսուող երգերի
փոխարէն, կանանց անէծքն ու զանգատն էր հնչում գետա-
կի վրայ:

Յիւլիպոս վիղը քորեց, երբ տեսաւ, թէ ինչպէս են կա-
նալք նրան պաշտպանում: Իսկ սատանան, ինչպէս երևում է,
բոլորովին արդէն ինքն իրեն հաւաքել էր: Աչքի պոչովը մտիկ
էր տալիս ու ձեռները շփում:

— Հը՛մ, դեռ ալդ ինչ է որ, — գիւ ձալնով կանչեց Բու-
շիւիսան: — Հապա լսել էք, ինչ է ուզում բերի Գալիալի, ալ-
բի կնոջ աղջկալ գլխին:

«Թիւհ» — թքեց Չաղացպանը: Այս ինչ անիծուած թու-
թակներ են, տո՛ւ: Ո՛ր է դրանց բան հարցնում, որ ալդ էլ են
ուզում պատմել...: Եւ որտեղից են իմացել: Ալդ բանն այսօր
պատահեցաւ դիւղում, իսկ նրանք արդէն ամեն բան հունձ ա-
նելիս իմացել են...: Ա՛յ քեզ կի՛ն, և ինչո՞ւ է Աստուած ստեղծել
դրանց...»:

— Իսկ իմ բարեկամս ինչ է ուզում Գալիալին անել, —
հարցրեց սատանան իւր չորս կողմը նայելով, որպէս թէ ալդ
բանը մի աշխատէ էլ չէր հետաքրքրում իրան:

Եւ մեր թութակները սկսան իրար ընդհատելով, խօսքն
իրար բերանից խլելով, ամեն բան մանրամասնաբար տեղով-
տեղով պատմել:

Սատանան գլուխը տատանեց:

— Վալ, վալ, վալ: Ա՛լդ լաւ բան չէ: Կարծեմ որ առա-
ջուս միկիթան Ծանկէնն էլ ալդպիսի բան չի արել:

— Վահ, կարող էր ջնուղը մի ալդպիսի բան հնճարել:

— Ո՛րտեղից:

—Ինչպէս տեսնում եմ, սիրելիներս, դուք բարեկամիս մի արնքան էլ չէք սիրում...

—Թող քաջքերը նրան սիրեն. նա իւր օրում արդ բանը մեղանից չի տեսնիլ...

—Վալ, վալ վալ, Տեսնում եմ, որ նրան դուք բարիք էլ չէք ցանկանում...

—Սև ցաւ տանի նրան:

—Իւր աղալի ետեից ճահիճը գլորուի նա:

—Սատանան տանի նրան, ոնց որ Եանկէլին տարաւ...

Ամենքն էլ ծիծաղեցան:

—Շատ ճիշդ ես ասում, Օլենո, որովհետև նա ջնուդից էլ քեթար է:

—Ձեռքը գոնէ աղջկերանց խելքը չէր ման բերում, նրանց հանգիստ թողած միայն իւր Սուրկալին էր ճանաչում. Սատանան մինչև անգամ կանգնած տեղը վեր ցատկեց:

—Է՛, չնորհակալ եմ, սիրելիներս, որ քաղցր խօսք ասացիք... Տուն գնալու ժամանակ չէ:

Իսկ ինքը աթլարի նման, որ ուզում է լուսաբացին պինդ պինդ կանչել, գլուխը լետ գցեց, ու չդիմացաւ, քրքչաց, ծիծաղեց, և նրա ծիծաղն արնայէս որոտաց, որ մինչև անգամ գետակի լատակում եղած բոլոր չար ոգիքը դէս ու դէն ընկան ու կանգնած ջրի երեսին կլոր-կլոր չրջաններ առաջացան... Իսկ աղջկերքն արդ ծիծաղից խրտնած, նման ճընճ-ղուկների երամի, որի վրալ քար են արձակում, արնայէս ցրիւ եկան, կարծես քամին փչել, ամբարտակից քշած, տարած լինէր...

Ջաղացպանի մաղերը բիզ-բիզ կանգնեցան և նա աչքը գիւղի ճամբին ձգեց. սինչպէս լինէր,—մտածեց նա,—որ ես էլ կարողանալի աղջկերանց ետեից փախչել: Մի ժամանակ ես էլ ուրիշներից պակաս վազկան չեմ եղելու: Եւ լանկարծ մի քիչ թեթև շունչ առաւ, երբ տեսաւ, որ ամբարտակի ծալրին երևաց մի մարդ, արն էլ՝ իւր վարձուորը, Խալիօն:

Աչապան թէ կարող ես սրան էլ մօտեցիր,—մտածեց ջաղացպանը.—արնայէս ռեխիդ տալ որ... Սա իմ մարդն է:

XI

Վարձուորը բորիկ էր, կարմիր խումած շապիկ հագած, գլխի գլխարկն առանց պահպանակի, ծործորակին քաշած, և փախի վրալ անցկացրած բերում էր Սպանասի կօշիկները, որոնցից կուտրի հոտը սաղ ամբարտակն էր բռնել, Վի դրան նալիր, ինչպէս շտապել է,—մտածեց ջաղացպանը,—արդէն կօշիկները վերցրել է... Է՛հ, ասենք ոչինչ, վերցնում է վերցնի, Ալմա լուսս նա է։

Վարձուորն ամբարտակի մէջ տեղում մի անծանօթ մարդ տեսնելով, կարծեց, թէ դա մի որ և իցէ թափառական աւաղակ է և ուղում է ձեռքից կօշիկները խլի։ Այդ պատճառով էլ նա Չանչողից մի քանի քալ հեռու կանգ առաւ և սասաց.

—Դիտեա ինչ կա, աւելի լաւ է մօտ չգաւ—չեմ տալ։

—Ի՛նչ ես ասում, ալ մարդ, խելքի արիւ։ Նա կօշիկ չունիմ, ինչ է։ Մտիկ տուր, իմը քոնից էլ լաւն է։

—Բաս ինչ ես ջրի ափին բսած ծուռտիկ եղնու ալմա եկել, գիշերով ալստեղ անկուել։

—Ուղում եմ քեզ մի հարց տամ։

—Ջարմանք բա։ Հանելուկ հո չես ասելու։ Որտեղից ես իմացել, որ ես ամեն մի հանելուկ ամենից լաւ կդանեմ։

—Վա, լսել եմ, էլի։

Ջինուորը կօշիկները ցած դրեց, հանեց քիսան ու ըսկաւ չիբուխը լցնել։ Յետոյ խիեց չախմախը, կրակ արաւ ու չիբուխը կպցնելով, ասաց.

—Դէ, հիմա ասա, ինչ հանելուկ է։

—Ձեմ ասում, թէ հանելուկ է, ալլ անպէս... Ի՛նչ ես կարծում, ամենալաւ մարդն ո՞վ է ալստեղ։

—Նա։

—Է՛, ինչու... Աւելի լաւ մարդ չկալ։

—Գու հարցնում ես—իմ կարծիքովս ո՞վ է... Դէ ես էլ ինձ ոչ ոքի հետ չեմ փոխիլ։

—Ուղիղ ես ասում, իսկ ջաղացպանը... ինչպէս է։

—Ջաղացպանը...

Ջինուորը մի ալնպիաի ծխի բարդ արձակեց բերանից.

որ հէնց զիտենաւ ձիւն սպիտակ պոչ լինէր լուսնի լոսի առաջ, ու աչքի ծալքով ծուռ-ծուռ սատանին մտիկ տուաւ:

— Դուք, պարոնս, ակցիղում ծառալող հո չէք:

— Չէ:

— Կամ դուքէ սատիկանութեան մէջ էք... դադտնի գործով:

— Չէ ապում եմ քեզ ... Խելօք մարդ պիտի լինիս, ու զեռ հասարակ մարդը չես կարողանում ծառալողից ջնկել:

— Ո՛վ ասաց...: Ես քու բոլոր ոսկորներդ գիտեմ...: Հարցրածս էլ, ահպէս, մի բան էր: Ուրեմն ասում ես— Բնչ մարդ է ջաղացպանը:

— Հմա:

— Մարդ է, Էլի— ոչ բարձր է, ոչ ցած .. միջակ բոլով:

— Է՛, չեղաւ, ան չէ ասածդ...:

— Այն չէ, Ի՞նչ կուղէիր, որ ասէի...: Դուքէ ուզում ես լիմանալ, թէ որտեղում խնլ ունի:

— Ինչպէս տեսնում եմ, դու սիրում ես կատակ անել, բայց ես ժամանակ չ'ենիմ: Ինձ պարզ ասա— Ջաղացպանը լաւ մարդ է, թէ վատ:

Ձինուորը դարձեալ բերանից պոչի նման մի քարդ ծուխ թողեց ու ասաց.

— Տեսնում եմ, շատ ես առաջ վաղում, ուզում ես առանց ծամելու կուլ տալ:

Սատանան սէքերը չռեց. իսկ ջաղացպանին սիրտը ուրստութիւնից թրթռաց:

«Կեղու եմ ասում է՛ս— մտածեց նա— Իսկ ես քանի քանի անգամ ուզում էի, որ նրա լեզուն բռնուի: Տես որ պէտք եկաւ,— մի մտիկ տուր, ինչպէս է սատանին կարում ...»:

— Ասում եմ— արթում ես առանց ծամելու կուլ տալ,— խխտ կերպով պատառտանեց զինուորը:— Արի ու ասա— Ջաղացպանը լաւ մարդ է թէ վատ: Ինձ համար ամեն մարդ էլ լաւ է: Ես, աղբէր ջան, շատ մաղից եմ հաց կերել: Այնտեղ, ուր հացի թիքան բողաղումդ կմնար, սկի իմ վէջս էլ չի հղել...: Հը՛, Բնչ ես կարծում, լիմար ես դտել, Բնչ է...»:

«Ա՛յ աղպէս, ա՛յ աղպէս է՛ս— Ինքն իրեն ասաց Ջաղացպանը և ուրստութիւնից տեղիցը վեր ցատկեց:— Ե՛մ ես չը լինիմ, թէ որ մի կէս ժամից սատանան նրա առաջ ոչխարից աւելի ախմախացած չմնալ: Ես որ ժամում նաղմոս եմ կար-

դուս, ոչ մէկը ոչ մի խօսք չի հասկանում... որովհետեւ շուտ-շուտ եմ կարդում, Բալց սա չնախելով, որ ծանր-ծանր է խօսում, բալց արի ու բան հասկացիր...»

Ուղիղ որ, խեղճ սատանան արնայէս պինդ-պինդ քորեց գլուխը, որ քիչ էր մնում գլխարկը գլխից վէր դնելու։

— Կաց, աղբէր, — տեսնում եմ, որ մենք երկուսս էլ ջուր ենք մաղում. մենք ճամբից դուրս ենք եկել...։

— Բեղ չգիտեմ, բալց ես ամեն տեղ էլ իմ ճամբաս կը դտնեմ։

— Ախր ես ձեզ հարցնում եմ — ջաղացպանը լաւ մարդ է թէ ոչ, իսկ դուք ո՛ր գնացիք։

— Եկ ես էլ քեզ մի բան հարցնեմ — ջուրը լաւ բան է թէ չէ։

— Ձեւրբ... ինչու չպիտի լաւ լինի։

— Իսկ եթէ կլաս լինի, ջրի վրայ չես նալիլ, արնայէս չէ՞ — ուրեմն ջուրը լաւ չէ։

— Լաւ, ասենք թէ լաւ չէ։

— Իսկ եթէ առաջդ դարեջուր լինի դրած, արն ժամանակ կլասի վրան էլ չես նալիլ։

— Այդ էլ ուղիղ է։

— Ջապա որ մի բաժակ օղի հրամցնեն, հո դարեջրի վրան էլ չես նալիլ...։

— Ասենք արդ արգէս է...։

— Դէ, պրծաւ գնաց։

Սատանան արիւն-քրտինք մտաւ և նրա չուխի տակից պոչը սկսաւ դէս ու դէն գնալ-դալ, արնայէս որ մինչև անգամ ամբարտակի վրայ փռչի բարձրացաւ. իսկ զինուորը կօշիկները փալտի վրայ անցկացրած արդէն ուսն էր ձգել, որ ճանապարհը շարունակէ, բալց արդ միջոցին սատանան գլխի ընկաւ, թէ ինչպէսով կարող էր նրանից բան իմանալ, Մի երեք քալլ հեռացաւ նա և ասաց։

— Թէ որ արգէս, դէ գնացէք ձեր ճամբան. իսկ ես արտեղ կսպասեմ — գուցէ պատահմամբ զինուոր թարիտոն Տրեգուբենկօին տեսնեմ։

Ձինուորը կանգ առաւ։

— Ինչի՞դ է նա։

— Պէտք է...։ Ասում են զինուոր Տրեգուբենկօն խելօք մարդ է — ձեռքից ամեն բան էլ կգալ, Կարծում էի արդ դուք

Ք.ք. Տեսնում եմ, որ սխալուել եմ: Ձեզ հետ խօսողը զուր ժամավաճառ է լինում, խառնում, և ոչինչ չի հասկանում...:

Ձինուորը կօշիկը ցած դրեց:

— Դէ էլի հարցրու:

— Է՛հ, էլ ի՞նչ հարցնեմ:

— Ձէ՛, մի փորձիր:

— Ուրեմն լաւ: Ասա ինձ, ո՞վ էր լաւ—օղեվաճառ Նանկէլը թէ ջաղացպանը:

— Դէ հէնց ա՛յն գլխից ալդպէս ասէիր, էլի. թէ չէ սկիչեմ սիրում ա՛յն մարդկանց, որ ոտաւորը թողած ձիաւորի լետեից են ընկնում: Այնպիսի մարդիկ կան, որ աւելի լաւ են համարում տասը վերստ կածաններով ման գալ, քան թէ մի վերստ ուղիղ ճամբով դնալ: Հիմի ես քեզ ամեն բան, ինչպէս որ պէտքն է, տեղո՛վ-տեղով ասեմ: Նանկէլը մի օղեւուն ունէր, իսկ ջաղացպանը—երկուսն ունի:

«Ձէ, ալդ չեղաւ. ալժմ արդէն կարծես ուրիշ տեսակ սկսաւ խօսել,—վշտացած մտածեց ջաղացպանը:—Աւելի լաւ էր ալդ մասին սուս անէր...»:

Իսկ զինուորը շարունակեց.

— Նանկէլի մօտ տրեխով էի ման գալիս, իսկ ալժմս կօշիկ ունիմ...

— Որտեղից է ալդ կօշիկը:

— Հը՛մ, որտեղից է... Մեր գործն ուղիղ ա՛յնպէս է, ինչպէս երկու դուլով բանող ջրհորը—մէկը լցում է, միւսը՝ դատարկում,—մէկը վեր է բարձրանում, միւսը՝ ցած իջնում: Ես տրեխ էի հագնում—այժմ կօշիկ ունիմ: Հապա մի Օպանաս Դանդաղկոտին մտիկ տուր—նա կօշիկ էր հագնում, իսկ ալժմ՝ բոբիկ է, որովհետեւ ախմախ է: Իսկ խելօք մարդին դուլը լիքն է դալիս, դատարկ լետ դառնում...: Հասկացար:

Սատանան ուշադրութեամբ լսում էր, և ասաց.

— Սպասիր: Հէնց իմանաս գործին կամաց-կամաց մօտենում ենք:

— Հապա՛: Ես հէնց դրա համար էլ ասում էի՝—թէ դու Նանկէլին կլիսս համարես, ա՛յն ժամանակ ջաղացպանը գարեջուր է, բալց եթէ ինձ մի լաւ արաղ հրամցնես, ես գարեջուրն էլ կթողնեմ...:

Սատանի ագին ա՛յնպէս ուժով յարժուեց ամբարտակի վրալ, որ մինչև անդամ խալրկօն էլ նկատեց: Նա մի բարդ

ծուխ բաց թողնեց ուղղակի սատանի քիթ ու բերանին և որպէս թէ անդիտութեամբ ոտով հուպ տուաւ նրա պոչը: Սատանան վեր ցատկեց ու գոռաց. երկուսն էլ վախեցան, երկուսի աչքերն էլ մեծ-մեծ բացուեցան և երկուսն էլ կէս բոցէիչափ, իրար երեսի մտիկ տալով, մնացել էին լուռ:

Վերջապէս խալիկոն իւր հանդի շլվացրեց ու ասաց.

— Էհ, հէ... Բանն ալս է հա...:

— Հապա քնչ էիք կարծում,— սխառախանեց սատանան.

— Այ թէ ուրեմն ո՞վ էք եղել դուք:

— Այո, ինչպէս տեսնում էք...:

— Եւրմն ա՛ն դուք էիք... անցեալ տարի...:

— Հաա...:

— Այժմ... եկել էք նրա՞ն...:

— Այո, ալս... Ի՞նչ կասէք:

Խալիկոն ձգձուռեց, ծուխը բաց թողնեց բերանից և սխառախանեց.

— Վերցրու: Չեմ լաց լինի... Իս մի խեղճ մարդ եմ. դրա հետ զործ չունիմ: Ձիբուխը բերանիս կնասեմ օղեաւան դրանը, երրորդին կսպասեմ:

Սատանան նորից քրքչաց, խակ ղինուորը կօշիկներն ուսը ձգեց և արագ քալելով հեռացաւ: Եւ երբ որ անց էր կենում ուռուտի մօտով, ջաղացականը լսեց, թէ ինչպէս նա քիթի տակ աւում էր.

— Այ քեզ բան— մէկին տարաւ, այժմ միւսին է տանել լուռ...: Էհ, ես ինչ գործ ունիմ խառնուելու...: Սատանան ջհուղին վերցրեց— ջաղացականը ժառանգութիւն ստացաւ. ալժըմ էլ ջաղացականին կվերցնի— ժառանգութիւնն ինձ կմնայ: Ձինուորի համար մէկ բան է— հա ջհուղին է ծառակել, հա՞ ջաղացականին: Այսօրուայ ծախսի փողը իմ ձեռքն է. ո՞վ է իմանում, գուցէ հէնց ինքս էլ գործին ձեռք զարնեմ, Այսուհետեւ ալ ես խալիկո Տրեղուքենիօն չի լինիլ, հապա— Խալիտոն Իվանովիչ Տրեղուքով...: Բայց ես չեմ լիմարանալ ու գիշերով ամբարտախի վրայ չեմ գալ...:

Եւ սխառաւ սարն ի վեր բարձրանալ:

Ջաղացականը չորս կողմը նայեցաւ թէ այժմ ո՞վ պէտք է իրան աղատի: Ոչ ոք չկար. ձանապարհը մթնել էր. ճահճի մէջ քնաթիւթախ դարձը կրկնաց, բուն զայրացած շամբուտի մէջ ցատկեց...: Իսկ լսեալն անտառի ետեկից միայն աչքի

Յարով մտիկ էր տալիս՝ «տեսնենք ինչ է դալու Ծիլ/պպի Ղլխին...»։ Մտիկ տուեց, աչքը կկոցեց ու անտառի ետեը մտաւ...։

Իսկ սատանան ամբարտակի վրայ կանգնել, կողքերը բռնած քրքշում է։ Այդ ծիծաղից դողդողում է հին ջաղացքը և նրա ամին մի ճեղքից այիւր բարձրանում, անտառի չար ողիքը, իսկ ջրի մէջ էլ սլքերը—ղարթեցան, դէս ու դէն ընկան, ոմանք անտառի մէջ շուաքի էին նմանում, ոմանք էլ աւորոշ բիծ էին թւում ջրի մէջ։ շարժուեց նաև կանգնած ջուրը, ծոխ ու մոխի պէս բարձրացաւ սպիտակ մշուշը, և ջրի երեսին սկսան կլոր շրջանակներ կաղմուկել։ Մտիկ տուաւ ջաղացքանը—և սիրտը ճաքեցաւ—ջրի միջից իրեն էր նաչում մի կապտած դէմք՝ մուկ, անշարժ աչքերով և միայն երկար բևեռն էր շարժում, հէնց զիտենաս ջրուտիճ լինէր։ Այդ իսկ և իսկ ինքը, քեռի Ոմեկօն է ջրից գուրս գալիս ուղղակի դէպի ուռուտը գնալու համար...։

Ջուրը Եանկէլէն արդէն վաղուց կամացուկ ամբարտակին էր դուրս եկել, հաւաքել ալն շորերը, որ սատանան հանել էր հաղից, և, ուռենու տակ ձկնուկով, սկսաւ ձեռաց իւր կապոցը կապել։ Էլ վնասի մասին բերան չի բանում, ասնք մի աղպլիսի դրութեան մէջ ով էլ որ լինէր կղարղանդէր։ Ինչ վնաս պահանջելու ժամանակ էր...։ Կապոցն ուսեց ու ջաղացի քամակով անձալն անցաւ կածանն ու միւսների ետեից դէպի բլուրը գնաց...։

Ջաղացքանն էլ իւր ջաղացը դարձաւ,—հեշ չէր դռները պինդ գոցէ ու բանուորին դարթեցնէր։ Ուռուտի քամակից դուրս եկած-չեկած, սատանան արդէն կողքին բուսաւ։ Ծիլ/պպը փախաւ, դուռը փակեց ետեից, մտաւ իւր խուցը, ձեռաց ճրագը վառեց որ շատ սարսափելի չլինի, ընկաւ դետնին ու սկսաւ քանի ջանումը ոլժ կտր, դռալ, դորդռալ,—ինքնեդ հասկացէք,—ուղիղ ալնպէս, ինչպէս ջուղներն իրենց աղօթատանը...։

Իսկ սատանան թռչում, պտուղտ-պտուղտ է անում տանիքի վրայ, մոթը պատուհանից ներս կոխում, թևերով ապակուն խփում,—չէ իմանում, որտեղից մտնի որ ալդ համեղ թիքան ձեռքից չփախցնի...։

Բանկարծ—իաթ...։ Մի բան լատակին դիպաւ, կարծեա մի մեծ կատու ընկած լինէր։ Այդ անիծուածն էր ծխնե-

լուրից ներս մտել, գետնին ղարնուել ու ոտի կանգնել... Եւ ջաղացական զգում է, թէ ինչպէս իւր մէջքին նստած՝ չանչերը զգում է ջանին։

Ի՞նչ կարող էր անել...

Փաթ Նորից... Աչքերը մթնեց, մի մութը ու նեղ տեղով քաշ տուեց ջաղացականին. ձեւը թափուեց, իսկ մուրը ամպի պէս բարձրացաւ և լանկարծ... Ահա արդէն ջաղացի կտուրն ու ծխնելուղը ներքե մնացին, քանի դնում փոքրահում հն, մանրանում, հէնց գիտենաս ջաղացն էլ, ամբարտակն էլ, ուռուտն էլ, կանգնած ջուրն էլ դէպի անդունդ են զլորում... Իսկ ներքեում խաղաղ կանգնած մաքուր ջրի մէջ երևում է շուռ ընկած երկինքը, և աստղերն էլ կամացուկ աչքով են անում, ըստ սովորականին... Եւ մէկ էլ ջաղացականը տեսնում է—ալդ կապուտ խորութեան մէջ, աստղերի առաջը բռնած, կարծես մի մեծ թռչուն է թռչում, իսկ կարծես ադաւ լինի, լետու ծիւտ, ահա և մի մեծ ճանճ ղարձաւ...

«Ալդ ինձ է ալպէս բարձրացրել,—մտածեց ջաղացականը—Առ քեզ, Ֆիլիպիո, և եկամուտ, և հարստութիւն, և օղետներ, և շքեղ կեանք։ Միթէ մի քրիստոնեայ չկալ, որ կանչէ «թող, ալդ իմն է»։

Ոչ ոք չկալ։ Ներքեում, ուղիղ իւր ոտների տակ քնած է ջաղացը և միայն կանգնած ջրի միջից իւր ապակեայ աչքերով իրեն է նայում հանգուցեալ քեռի Օմելիօի երկարաբեխ մօռթն ու կամաց ծիծաղում, բեխերը չարժում...

Իսկ այն կողմը, ջնուղը բլուրն ի վեր է բարձրանում՝ ահագին սպիտակ կապոցի ծանրութիւնից կղացած։ Բլրի լանջին կանգնել է խալիկօն և ձեռքը աչքին դրած երկինք նայում։ Ինչ ասել կուզի, որ նա իւր աղալին չի ազատիլ, քանի որ օղետսն բոլոր սրդիւնքը նրան է մնալու։

Ահա աղջկերանց շաղ ընկած խումբը հասաւ Օպանասի ու նրա եղների ետևից։ Աղջկերքը խելագարի նման թռչում են, իսկ Դանդաղկոտը թէպէտ սալլի մէջ պառկած ուղիղ երկինք է նայում, թէպէտ բարի էլ սիրտ ունի, բայց արագից նրա աչքերը մթնել են ու լեզուն կապ ընկել... Չկալ, ոչ մէկ մարդ չկալ, որ կանչէ. «թող, ալդ իմն է»։

Ահա և գիւղը։ Ահա փակ օղետունը, քնած խրճիթները, պարտէզները. ահա և բարձր սօսիները և ալրի կնկալ խրճիթը։

Դրան առաջ սաքուր վրալ մալր ու աղջիկ նստած, իրար փաթաթուած լաց են լինում... Ինչի է նրանց լացը։ Չլինի նրա համար է, որ վաղը ջաղացպանը նրանց զուրա է անելու խճիթից։

Ջաղացպանի սիրտը ճմրուեց։ Էհ, թող գոնէ սրանք ինձ վատ չառնն։ Նա ուրի մէկ արաւ ու կանչեց.

— Մի լալ, Գալիա, մի լալ հոգիս։ Թող զուրն էլ, շահ էլ ձեռ լինի... ՕՖ, վալ ինձ. իմ բանս ձերինից վատ է— ոնց որ սարդը մի փոքրիկ ճանճ, ալնպէս ինձ քաշ է տալիս չարը...։

Երևի շատ զգալուն է լինում աղջկալ սիրտը... Ինչպէս կարող էր ալդ հեռաւորութիւնից բան լսուել, բալց և ալնպէս Գալիան ցնցուեց և սև, լաքակումած աչքերը վերև բարձրացրեց...

— Մնաք բարով, սևորակ աչքեր,— հառաչում է ջաղացպանը, բալց լանկարծ ինչ տեսնէ— աղջիկը ձեռներով կուրծքը բռնեց, մի խորը շունչ քաշեց ու կանչեց.

— Թող, անիծուած սատանալ, Բաց թող, ալդ իմն է։

Կարծես սատանալի ականջներին մի կոպալ դիպաւ— ցնցուեց, չանչերն արձակեց և, Ֆիլիպպը, փետրի նման, ըսկսաւ գլխկոնծի տալով ներքև ընկնել։

Թռչում է, իսկ սատանան դիւլի նման ետևիցն է վազում։ Հէնց որ հասնում ու չանչում էր ջաղացպանին, Գալիան նորից ձայն էր տալիս.

— Թող, անիծեալ, իմն է։

Սատանան բաց է թողնում, իսկ ջաղացպանը վէր գալիս. և ալնպէս երեք անգամ. իսկ ներքևն արդէն ճահիճն էլ, որ գեղի ու ջաղացի միջև է դտնուում, քանի դնում մեծանում է, լալնանում։

Թըր-բախկ, ջաղացպանը բոլոր ուժով զարնուեցաւ փափուկ ճահճին, որի երեսը ծածկուած էր մամուռով, ալնպէս որ ամբողջ ճահճի երեսը ռետինի նման շարժուեցաւ ու ջաղացպանին նորից երկու սաժէնի չափ վեր գցեց։ Ջաղացպանս դարձեալ վէր ընկաւ, ոտքի կանգնեց ու սկսաւ փախչել— թաւ քնած բաշտուորի վրալից, քիչ էր մնում դուռը կրնկահան անէր, և բոբիկ ոտով վաղցը բլուրն ի վալր... Համ վաղում է, համ գորգոռում,— նրան ալնպէս էր թւում, թէ հէնց ալն է սատանան. նորից չանչելու է իրան։

Վաղեց, հասա ծալրի խրճիթին, թուա ցանկապատից, դուռը բաց արեց ներս մտաւ, կանդ առաւ արլի կնոջ սենեակի մէջ տեղն ու միայն ալտեղ ուշքի եկաւ:

—Օ'ֆ, փառք Աստուծոյ, վերջապէս ձեզ մօտ եմ:

XII

Ինքնեւոր դատեցէք, մարդիկ, այս ինչ էր նրա արածը, —առաւօտը վաղ-վաղ, դեռ արեւ չծագած, դեռ կողերը հանդ չքշած նա դուխը բաց, մաղերը զզզողաւ, առանց ոտնամանի, բոբիկ, բոլորովին հանուած ներս է ընկնում արլի կնոջ ու նրա աղջկալ — երկու անամուսին կանանց մօտ: Ի՛նչ լաւ որ միայն զխարկն էր կորցրել — և ոչ թէ ճամբին մի ուրիշ քան... այն մասնակ խեղճերին լաւտեան խալտառակ արած պիտի լինէր... Եւ դեռ երես ունի ասելու, «Փառք Աստուծոյ, վերջապէս ձեզ մօտ եմ»:

Պառաւի բերանը բաց մնաց: Իսկ Գալիան շապկանց վեր թռաւ տեղից, ձեռաց շորը վրան դրեց, ու մօտեցաւ ջաղացպանին:

—Այս ինչ է քո արածդ, անարու: Հարբած ես, ինչ է. տունդ կորցրել ալտեղ ես եկել, հը՞:

Իսկ ջաղացպանը նրա առաջ կանգնած հաճութով մտիկ էր տալիս, չնայելով որ աղջկալ աչքերը փոքր ինչ չոած էլ լինէին, ու ասում է.

—Ղէ, խիիր, քանի սիրտդ կուղէ:

Աղջիկը — մէկ շրխկացրեց:

—Էի խիիր:

Աղջիկը — երկրորդը հասցրեց:

—Այդպէս, լաւ: Գուցէ էլի կուղես:

Աղջիկը երբորդն էլ հասցրեց: Բաց տեսնելով, որ ջաղացպանիս հոգն էլ չէ, կանգնած ու հաճութով մտիկ տալիս իրեն, ձեռներն իրար խփեց ու սկսաւ լաց լինել:

—Ա՛յս, վա՛յ իմ օրիս, ո՛վ պիտի ինձ պաշտպանէ... Ա՛յս, ա՛յս ինչ ցաւ դարձաւ գլխիս այս մարդը: Բաւական չէ, որ խաբեց ինձ, ուղեց թուրք դարձնի, անունս էլ կոտրեց, ուղղեղի մէջ խալտառակ արաւ: Այժմ էլ մի օրան նախեցէք — երեք անգամ խփեցի, բաց նրա վէջն անդամ չէ: Ի՛նչ անեմ, ո՛ր փոխեմ ձեռիցը, մնացել եմ շուար:

Իսկ ջաղացականը հարցնում է.

—Դէ ճիշդն ասա, էլի խփելու ես թէ ոչ, Թէ չեա խփելու, նստեմ, լողնած եմ:

Գալիան ուզում էր դարձեալ ձեռները բարձրացնի, բայց պառաւն առաջինը զլսի ընկաւ, որ ալստեղ մի բան կալ, և ասաց աղջկանը.

—Աղասիր, աղջկաւ Ինչ ես մի լաւ հարց ու փորձ չարած խփում հա խփում: Չես տեսնում, կարծես տղան խելքը թռցրած լինի: Այ տղալ, մի ասա ինձ, ալս որտեղից եկար, ներս ընկար ու դեռ ասում ես. «Փառք Աստուծոյ, վերջապէս ձեզ մօտ եմ»,—քանի որ չէր պատկանիլ, որ ալստեղ լինէիր....

Ջաղացականը աչքերը տօրեց ու ասաց.

—Եկէք դուք մի ինձ ուղիղն ասէք—քնած եմ թէ արթուն. երեկուանից դէսը մի գիշեր է անցել, թէ մի տարի, ես ինքս էլ ալս բողբոս ջաղացից եմ դալիս, թէ երկնքից վեր ընկալ:

—Էհէլ, երեսդ խաչ հանիր, ալ մարդ: Ալդ ինչեւր ես դուրս տալիս, հը՞: Երազ հո չես տեսել:

—Չգիտեմ, մալրիկ ջան, չգիտեմ, ինքս էլ ոչինչ չգիտեմ....

Ջաղացականը նստաւ պատուհանի մօտ, նստարանի վերայ ու աչքը ձեռք պատուհանից դուրս տեսաւ, որ օդովաճառ Եանկէլը, ահագին կապոցն ուսին, առաւօտեան ցրտին, գընում է տուն: Ջաղացականը վեր թռաւ տեղից, ցոլց տուաւ պատուհանից դուրս ու ասաց.

—Ո՞վ է ալս գնացողը:

—Ո՞վ պիտի լինի, մեր Եանկէլն է:

—Ալդ ինչ է տանում:

—Քաղաքից կապոց է տանում տուն:

—Էլ ինչի էք ուրեմն ասում, թէ երազ եմ տեսել, քանի որ ահա ջնուղն էլ վերադարձաւ: Ես նրան հէնց նոր, ալդ կապոցն ուսին, ջաղացի մօտ տեսալ:

Եւ ինչու չպիտի վերադառնալ որ:

—Ա՛խ չէ՛ անցեալ տարի նրան Չանչողն էր տարել:

Մէկ խօսքով, երբ որ ջաղացականը իւր զլսով, անցածը բոլորը պատմեց, չառ՝ զարմացան: Իսկ ալդ ժամանակ արդէն վողջեցում, խրճիթի տուփ, մարդիկ հաւաքում էին, պատուհանից ներս նայում, դատողութիւններ անում:

—Ա՛յ քեզ բան,—ասում էին,—Չաղացականը զղզղուած մաղով, շորերը հանած, զլուխը բաց, ոտը բորիկ, դաշտի միջով շիտակ ալրի կնոջ մօտ է վաղ տուել և այժմ խրճիթում նստած է։

—Ա՛յ աղալ, մէկ ասեա մեզ, ալդ ո՛ւմ մօտ ես ալդպէս զլուղուած, զարդարուած դնում, պառաւ Պրիսիպլի թէ ջահել Գալիալի...:

Բալց այժմ կարծեմ դուք էլ համոզուած էք, որ խեղճ աղջկալ զրալ կարելի չէր ի զուր տեղը մի ալսպիսի արատ ձգել։ Չաղացականը հարկադրուած պսակուեց։ Ասե՛նք Ֆիլիպպը ինքն էլ քանի քանիցս ինձ խոստովանուել է, որ Գալիալին միշտ սիրելիս է եղել, իսկ ալն գիշերուանից, որ սատանան չանչել էր նրան ու Գալիան աղատել, աղջիկն ալնքան սիրելի էր դարձել, որ թակէիր չէր հեռանալ նրանից։

Այժմ ապրում են Չաղացական, զաւակներ էլ ունին։ Իսկ օղետան մասին Չաղացականն ալ ևս չէր մտածում, և տոկոս էլ չէր վերցնում։ Իսկ երբ որ նրա առաջ ջնուդ Նանկէլին գեղից հեռացնելու մասին խօսք լինէր, միտն ձեռքը թափ կտար։

—Իսկ օղետունը, ինչ էք կարծում, կարող է մնալ,—հարցնում էր նա ալդպէս ասողին։

—Ի հարկէ կմնալ,—ղետին հո չէ անցնելու։

—Բալց ո՞վ է օղետունը բռնելու...: Դուք հո չէք ուզում բռնել։

—Ինչ միտս, թէկուղ հէնց ես բռնեմ...:

Եւ նա միայն կշկվացնէր...:

XIII

Հապա, ահա ինչ է եկել Չաղացականի գլխին,—մի ալնպիսի բան, որ մինչև օրս էլ չեմ կարողանում հասկանալ—ալս բոլորը եղբւլ է, թէ սկի չի էլ եղել, թէ ասեմ սուտ է, Չաղացականս մի ալնպիսի մարդ չէ, որ սուտ ասի։ Վերջապէս բանուորը, Գաւրիլօն, մինչև այժմ էլ Չաղացումն է, և թէպէտ խոստովանում է, որ ալդ գիշեր քու հարբած է եղել, քալց դարձեալ շատ լաւ միտքն է, որ Չաղացականն ինքն է զուռը բաց արել, և ալս էլ է նկատել, որ երեսի դոնը ալիւրից սպիտակ է եղել։ Եւ Նանկէլն էլ լուսաբացին էր դար-

ձեւ, Օպանասն էլ բորիկ ու գլխաբաց տուն եկել... Ուրեմն և չեմ կարող ասել, թէ ջաղացպանն այս ամենն երազում տեսած լինի:

Այս էլ առնենք—ինչպէս կարող էր այս ամենը պատահել, քանի որ զրա համար մի ամբողջ տարի էր հարկաւոր, մինչդեռ ջաղացպանը հէնց միւս առաւօտն էր բորիկ ոտքով Գալիսիի մօտ գնացել, դեռ մարդիկ էլ զարմացել էին, թէ ինչ գործ ունի, որ ջաղացպանը բորիկ, դաշտի միջով աղջկալ մօտ վաղի...:

Եւ, կարծում եմ աւելի լաւ է սկիւ չքննենք այս: Նշել է թէ չէ եղել—չգիտեմ, բայց իմ կողմիցս ալ ինչ պիտի աւելացնեմ,—գուցէ դուք էլ ունենաք մի ծանօթ ջաղացպան, եթէ ջաղացպան էլ չլինի, մի աշնայիսի մարդ, որ երկու օրեւորուն է պահում...: Նւ, գուցէ, դեռ ջհուղներին էլ հաշոտում է, իսկ ինքը մարդկանց կողոպտում, ունեցածները ձեռներիցը խլում,—դէ, աղպիսի ծանօթների մօտ կարդացէք հէնց այս պատմութիւնը: Խօսք եմ տալիս, սա արդէն փորձուած բան է, գուցէ նա իւր գոված թողնեն ասենք չթողնի, բայց ձեզ մի բաժակ արագ հրամցնի—դոնէ այս անգամ հետը ջուր չի խառնիլ:

Դէ աշնայիսի մարդիկ էլ կան (այդ էլ փորձուած է), որ հէնց որ լսեցին այս պատմութիւնը, կսկսեն շան նման վրաներդ հաջել: Աղպիսիներին էլ ալ ինչ կասեմ,—ինչքան ուղում էք հաջացէք, բայց ձեզ անկեղծ խորհուրդ կտամ—զգուշացէք, չլինի թէ ջաղացպանի օլինը ձեր զլուխն էլ զալ:

Որովհետեւ, դիտէք, Նովո-Կամենկայի գեղացիք զրանից լետոյ քանի՜ անգամ տեսել են նոյն ալդ սատանային,—այն օրուանից, որ փորձել էր ջաղացպանին տանել, չի ուղում առանց չաղ որսի լետ դռնալ...: Նրամից լետ մնացած թռչնի նման թռչում է և շարունակ որս փնտրում...:

Դէ դրոշ կացէք, ալ մարդիկ, չլինի թէ ձեր զլխին էլ մի փորձանք գալ...:

Իսկ առ այժմ մնաք բարով: Թէ որ մի բան էլ աշնայէս պատմած չլինիմ, ինչպէս որ ձեր սիրտը կուզէր—ներող եղէք, ես մի անուսում մարդ եմ:

Բարդա. ՄՈՒՇԷ ՎԱՐԴ.